

Van Señorita naar Señora

Zwangerschap en Geboorte in Chichicastenango, Guatemala

Bachelorthesis

Lauren Rigter (3014118)
L.E.Rigter@students.uu.nl

Begeleider: Gerdien Steenbeek

Juni 2008

Universiteit Utrecht

Afbeelding voorkant: vrouw met kind die in Chichicastenango staat te wachten op een busje dat haar naar één van de *cantones* zal brengen. Alle foto's in deze thesis zijn eigendom van de schrijfster.

Inhoudsopgave

Voorwoord	3
Kaart van Guatemala	4
1. Algemene inleiding	5
Veldwerk	6
Positionering	8
Opbouw thesis	8
2. Theoretische onderbouwing	10
De antropologie van geboorte	10
Gender, seksualiteit en intersectionaliteit	10
Gender en seksualiteit in Latijns-Amerika	12
Concluderend	14
3. Context van het onderzoek	15
Guatemala	15
Chichicastenango	18
De (aanstaande) moeders	19
4. Zwanger worden	24
De bloemetjes en de bijtjes	24
Het huwelijk: ideaal en de praktijk	26
Zwanger worden	28
Falen als vrouw	29
Samenvattend	30
5. Zwanger, en dan...	32
Ontdekking van een nieuw leven	32
Delen met anderen	33
Praten over je zwangerschap	36
Verzorging van het lichaam	37
Wat kan wel en wat kan niet	39
Samenvattend	40
6. Bevallend	41
Voorkennis bevalling	41
De bevalling	42
Nazorg	43
Samenvattend	45
7. Betekenissen van moederschap	46
De ideale moeder	46
Van <i>señorita</i> naar <i>señora</i>	48
Samenvattend	49
8. Conclusie	50
Literatuurlijst	55
Bijlage 1: Reflectie op mijn onderzoek	58
Bijlage 2: Resumen en Español	61

Voorwoord

Omdat ik deze scriptie nooit had kunnen schrijven zonder de hulp van een heleboel mensen wil ik van dit voorwoord gebruik maken om een paar van hen te bedanken.

Papa en mama wil ik graag bedanken voor hun financiële en morele steun die het mogelijk maakte dat ik zorgeloos kon beginnen aan mijn veldwerkperiode. Tijdens mijn veldwerkperiode besepte ik echt hoe belangrijk jullie voor mij zijn.

De bijzondere vrouwen die hebben meegewerkt aan mijn onderzoek wil ik bedanken voor alle tijd, geduld en mooie verhalen. In het bijzonder wil ik Candelaria bedanken voor haar vriendschap die me heeft thuis doen voelen in Chichicastenango.

De familie Jordan wil ik bedanken voor de goede zorgen, het lekkere eten en de hulp in het begin van mijn onderzoek.

Lieke, Dieuwertje en Felice wil ik bedanken voor het gezelschap in Chichicastenango. Ik heb heel veel gehad aan de vele gesprekken over onze onderzoeken en de mogelijkheid tot het bespreken van moeilijkheden. Maar ook het feit dat jullie er waren om te vertellen als er iets juist heel goed was gelukt, heeft mij ontzettend geholpen.

Een speciaal plekje tussen al deze dankbetuigingen in is voor Gerdien Steenbeek, mijn begeleidster, motivator maar vooral inspirator. Jouw enthousiasme over, en interesse in mijn onderzoek, hebben mij tijdens het veldwerk ontzettend gestimuleerd om verder te gaan. Het schrijven van deze thesis was voor mij op sommige momenten een ware martelgang maar jouw opbouwende kritiek zorgde ervoor dat ik toch weer zin had om verder te gaan. Ik heb heel erg geluk gehad met zo'n goede begeleidster.

Kaart van Guatemala

Bron: www.centralamerica.com

1. Algemene inleiding

“Para mi ser madre es realizar ser mujer”

“Voor mij is moeder worden het verwezenlijken van vrouw zijn”

(Estela)

De verbetering van gezondheid van moeders en hierin specifiek het terugdringen van de moedersterfte is een van millenniumdoelen die in 2015 behaald moeten worden. Wereldwijd stierven er in 2005 naar schatting 530 duizend vrouwen tijdens of aan de gevolgen van hun zwangerschap en bevalling (MinBuza – MD5). Dit ligt aan complicaties die optreden tijdens en na de bevalling, maar ook aan gevolgen van illegale en slecht uitgevoerde abortussen (MinBuza – MD5). Sinds 1990 zijn er veel goede initiatieven geweest om dit probleem uit te bannen. Nederland legt hierin de nadruk op het verbeteren van de toegang tot en kennis over voorbehoedsmiddelen. Daarnaast streeft de internationale gemeenschap ernaar dat meer vrouwen goed begeleid worden en dat moeders ook ná de bevalling toegang hebben tot goede zorg (MinBuza – MD5). Daarbij moeten de traditionele hulpverleners goed worden opgeleid zodat deze complicaties tijdens de zwangerschap bijtijds herkend kunnen worden en dat daar ook naar gehandeld kan worden. Echter, deze strategieën alleen zijn niet genoeg

Men vergeet dat moederschap een gendergeladen fenomeen is en dat strategieën hiermee rekening moeten houden. Het baren van een kind is een universele gebeurtenis die deel uitmaakt van de vrouwelijke biologie. In de afgelopen decennia zijn antropologen tot de conclusie gekomen dat geboorte niet alleen een biologische gebeurtenis is (Davis-Floyd & Sargent 1997:1). De Amerikaanse antropologe Birgitte Jordan merkte dit al in 1983 (1) op en stelde dat geboorte een gebeurtenis is die “sociaal gemarkeerd en gevormd wordt”. Omdat zwangerschap en bevalling constructies zijn die gemarkeerd en gevormd worden in de sociale arena is moeder worden een gebeurtenis die niet alleen sekse aangaat maar ook gender en seksualiteit. Gender en seksualiteit worden net zoals geboorte op sociaal-cultureel niveau geconstrueerd. Het is dus van groot belang dat strategieën om moedersterfte terug te dringen zich aanpassen aan de sociaal-culturele context. Robbie Davis-Floyd en Carolyn Sargent (1997:15) geven aan dat het voor hulpverleners noodzakelijk zou moeten zijn om zich goed te verdiepen in de context om op die manier optimale hulp te kunnen verschaffen.

Ik wil, net als Jordan (1983), laten zien dat zwangerschap en geboorte niet alleen fysiologische fenomenen zijn, maar dat deze sociaal gemarkeerd zijn en de betekenissen

geconstrueerd worden binnen een sociaal-culturele context die gemarkeerd is door gender en seksualiteit. Marit Melhuus en Karin Stølen (1996:30) stellen dat gender centraal staat wanneer men de Latijns-Amerikaanse realiteit wil begrijpen. Het is het centrale ordeningsprincipe in eigenlijk alle aspecten van het culturele leven en sociale ongelijkheden (Frazier e.a. 2002: 6-7). Moederschap, zo komt in de literatuur over gender in Latijns-Amerika naar voren, is de ultieme vorm van vrouwelijkheid. Het citaat van *Estela* waarmee ik deze thesis opende geeft de kern van mijn thesis weer. Met deze thesis wil ik betogen dat moederschap ook in Guatemala de belangrijkste weg naar vrouwelijkheid is. Aan de hand van mijn onderzoek in Chichicastenango wil ik laten zien dat dit niet alleen geldt vanaf het moment dat vrouwen moeder zijn, maar al in de fase daarvoor. Er is veel onderzoek gedaan naar de relatie tussen gender en moederschap in Latijns-Amerika waarin de focus ligt op de situatie van de moeder maar niet op het proces wat daaraan vooraf gaat. Maar ook de praktijken en ervaringen rondom zwangerschap en geboorte zijn voertuigen van betekenis over vrouwelijkheid en seksualiteit. Gender, wat vrouwelijk en mannelijk is, en seksualiteit worden daarbij beïnvloed door klasse en etniciteit. Daarmee wordt het proces dat vooraf gaat aan moeder worden klasse- en etnisch specifiek en geven klasse en etniciteit als zodanig ook invulling aan vrouwelijkheid.

Veldwerk

Met de vraag hoe vrouwen in Guatemala hun zwangerschap en bevalling ervaren heb ik gedurende acht weken, van eind februari tot eind april 2009, veldonderzoek gedaan in Chichicastenango, een dorp in de hooglanden van Guatemala. Omdat het grootste deel van de vrouwen hier moeder is en iedere vrouw op straat in die context een mogelijke informant voor me kon zijn heb ik vrij snel besloten om me vooral te richten op zwangere en pas bevallen vrouwen. Om in contact te komen met zwangere vrouwen heb ik gezocht naar de zogenaamde “gatekeepers” van deze doelgroep (Jordan, 1983). Met de voorkennis dat de meeste vrouwen in de rurale gebieden van Guatemala tijdens hun zwangerschap onder controle staan bij *comadronas*, de traditionele vroedvrouwen, ben ik mijn eerste dag meteen naar hen op zoek gegaan. Via twee *comadronas* ben ik de eerste week in contact gekomen met drie zwangere vrouwen en heb ik die week bij toeval nog een andere zwangere vrouw ontmoet. Deze vier vrouwen heb ik intensief mogen volgen en met hen heb ik een speciale vertrouwensband kunnen opbouwen. In totaal heb ik tijdens mijn onderzoek contact gehad met zeven vrouwen die of zwanger of net bevallen waren. Drie van deze vrouwen zijn redelijk hoogopgeleid en

hebben een goed inkomen, de andere vier vrouwen hebben naar verhouding weinig educatie genoten en behoren tot de allerarmste bevolkingsgroep van Chichicastenango. Alle vrouwen zijn onderdeel van de *indígena*¹ bevolking van Chichicastenango en hun moedertaal is dan ook de Mayataal *K'iche*. Onze gesprekken vonden plaats in hun tweede taal, het Spaans. Het feit dat er *K'iche* werd gesproken zorgde ervoor dat ik gesprekken tussen gezinsleden niet kon verstaan en er soms een taalbarrière was omdat de vrouwen gebrekkig Spaans praten. Het is daarom zeer waarschijnlijk dat ik daarmee zaken heb gemist die dit onderzoek nog vollediger hadden kunnen maken.

Het contact met deze vrouwen bestond uit korte en soms lange bezoeken waarin we spraken over alles en nog wat. Hoewel deze informele gesprekken spontaan verliepen probeerde ik deze gesprekken waar nodig te sturen naar een thema rondom mijn onderzoek. Daarnaast heb ik geprobeerd zoveel mogelijk te participeren in hun dagelijks leven door met hen mee te eten, hen te helpen wanneer ze me dat toelieten maar vooral door er gewoon te zijn. Er waren dagen dat er bijna niets gezegd werd maar dat ik voelde dat het toch goed was dat ik er was. Naast de informele gesprekken heb ik met een aantal van deze vrouwen diepte-interviews gevoerd. Alle vrouwen waren op de hoogte van het doel van mijn onderzoek en ik heb ze daar veelvuldig aan herinnerd door altijd te vragen of ik iets mocht vragen en te laten weten dat ze nooit verplicht waren om te antwoorden.

Naast de diepte ingaan met deze vrouwen heb ik ook getracht de breedte in te gaan door een aantal keer aanwezig te zijn op het verloskundig spreekuur van het *Centro de Salud*, het gezondheidscentrum in Chichicastenango. Aan de zwangere vrouwen op dit spreekuur heb ik voornamelijk naar algemene informatie gevraagd. Omdat er geen algemene data zijn over wie nu precies de moeders zijn in Chichicastenango heb ik op deze manier geprobeerd te inventariseren wat normaal is en wat de uitzonderingen zijn. Daarbij heb ik meerdere gesprekken gevoerd met de coördinatrice van het '*Oficina de Mujeres*'² van het plaatselijke gemeentehuis uit Chichicastenango, als coördinatrice maar vooral ook als moeder. Haar kon ik wanneer bepaalde zaken me opvielen altijd om verdere uitleg vragen. Omdat het *Centro de Salud* en *CASODI*³ zich bezighielden met reproductieve gezondheidszorg heb ik hen

---

¹ *Indígena* is het Spaanse woord voor de inheemse bevolking.

² Het *Oficina de Mujeres* houdt zich onder andere bezig met de situatie van vrouwen in Chichicastenango.

³ *CASODI* is een lokale organisatie die werkt aan de ontwikkeling van de rurale gebieden in Chichicastenango. Zij doen dit door zowel mannen als vrouwen te organiseren en bewust te maken van hun rechten. Een belangrijk thema in hun programma is gezinsplanning.

geïnterviewd over hun strategieën en ervaringen rondom het thema van reproductie in Chichicastenango.⁴

Positionering

Een punt dat extra aandacht verdient is mijn eigen achtergrond als onderzoeker. In elk onderzoek speelt de achtergrond van de onderzoeker een rol en heeft die invloed op de verzamelde gegevens. Het feit dat ik niet getrouwd ben en geen kinderen heb, heeft naar mijn inziens mijn data in een zekere mate beïnvloed. Meerdere malen werd mij bij de eerste ontmoeting gevraagd hoeveel kinderen ik zelf had en bij volgende ontmoetingen wanneer ik dan eindelijk eens ging trouwen. Hoewel ik uitlegde dat het in mijn land het gebruik is dat meisjes eerst hun studie afmaken en daarna pas aan trouwen en kinderen krijgen denken, ben ik er van overtuigd dat wanneer ik ook een moeder was geweest ik dieper had kunnen ingaan op zaken rondom seksualiteit en man-vrouw relaties. Doordat ik niet dezelfde ervaring heb meegemaakt als hen denk ik dat er onderwerpen zijn die voor hun onlogisch zijn om met mij over te praten. Ik zou, vanuit hun perspectief, immers niet kunnen weten waar ze het over hadden. Toch heb ik ondanks het feit dat ik geen moeder was veel open gesprekken kunnen voeren over deze onderwerpen. Vooral voor de jongere vrouwen diende ik als een klankbord voor hun eigen ervaringen en naarmate de contacten intenser werden merkte ik dat ze me steeds meer in vertrouwen namen.

Opbouw thesis

In het volgende hoofdstuk, hoofdstuk twee, wordt relevante literatuur over het onderwerp zwangerschap en geboorte in de antropologie besproken en zal ik in gaan op het gebruik van de concepten gender, seksualiteit en intersectionaliteit. Daarnaast zal ik bespreken hoe het onderzoek naar deze concepten in Latijns-Amerika tot nu toe voornamelijk heeft plaatsgevonden. Hoofdstuk drie beschrijft de context van dit onderzoek. Daar ga ik in op de context van Guatemala en de positie van de *indígena* binnen de Guatemalteekse bevolking. Daarna ga ik specifiek in op Chichicastenango en stel tenslotte één voor één kort de vrouwen voor die het mogelijk hebben gemaakt dat deze thesis tot stand is gekomen. In hoofdstuk vier laat ik zien hoe al voor de zwangerschap stappen worden genomen die te maken hebben met

---

⁴ Zie voor een uitgebreide reflectie op de methoden van mijn onderzoek bijlage 2.

vrouwelijkheid. Hoofdstuk vijf demonstreert hoe zwangerschap gemarkeerd wordt door gender en seksualiteit en daardoor een bijzondere fase is waarin vrouwelijkheid geconstrueerd wordt. In hoofdstuk zes ga ik in op de voorkennis over het bevallen, de bevalling zelf en de nazorg. Ik laat zien hoe tot en met aan de bevalling de relatie tussen seksualiteit en moederschap ontkend blijft. In hoofdstuk zeven sluit ik af met de betekenissen die de vrouwen zelf geven aan moederschap. Ik laat zien hoe in die betekenisgeving naar voren komt dat pas als een vrouw moeder is, zij slaagt als vrouw. In hoofdstuk acht sluit ik af met de conclusie van mijn thesis en kom ik terug op het maatschappelijk belang van mijn onderzoek.

2. Theoretische onderbouwing

De antropologie van geboorte

Nog niet zo lang geleden werd geboorte als studieobject in de antropologie vermeden omdat de veronderstelling bestond dat de antropoloog zich moest richten op sociale en culturele fenomenen en zich niet met biologie moest bezig houden (Davis-Floyd & Sargent 1997:15). Hier is de afgelopen decennia verandering in gekomen doordat antropologen tot de conclusie zijn gekomen dat geboorte eigenlijk nooit alleen een biologische gebeurtenis is; maar dat de fenomenen zwangerschap en geboorte essentiële aspecten zijn van zowel onze biologische als culturele realiteit (ibid.,15). Elke nieuwe dag is het begin van duizenden nieuwe levens en elke dag beleven vrouwen en moeders deze ervaring en worden zij hierdoor gevormd. Echter, hoe zij dit ervaren is overal op de wereld anders (Unicef 2006). Birgitte Jordan (1983:1) merkte dan ook terecht op dat “geboorte overal sociaal gemarkeerd en gevormd wordt”. Met haar “biosocial” benadering beargumenteert zij dat de “scheiding tussen wat biologisch en sociaal bepaald is, op veel manieren, slechts analytisch” is (ibid.). Wanneer er gekeken wordt naar de etnografieën die er zijn over geboorte blijkt dat we geen samenleving kennen waar geboorte als een slechts lichamelijke actie wordt gezien (ibid). Omdat geboorte niet alleen een biologische gebeurtenis is maar verankerd ligt in een groter cultureel systeem is het dus niet alleen een gebeurtenis die sekse aangaat maar ook gender en seksualiteit. In de volgende paragraaf zal ik uiteenzetten hoe de begrippen gender en seksualiteit gebruikt worden in de antropologie en zal ik daarnaast ingaan op het belang van de intersectionele benadering.

Gender, seksualiteit en intersectionaliteit

Gender en seksualiteit zijn centrale begrippen in de feministische antropologie. De hedendaagse interpretatie van het begrip gender is dat het een sociaal-culturele constructie is. Gender gaat om de betekenis die mensen geven aan de biologische verschillen tussen mannen en vrouwen. De nadruk wordt niet gelegd op de biologische verschillen tussen mannen en vrouwen, maar juist op de betekenis en de maatschappelijke invulling van mannelijkheid en vrouwelijkheid (Steenbeek 1995:1; Wekker & Lutz 2001; Nencel 2007). “Op basis van hun sekse worden aan vrouwen en mannen allerlei culturele eigenschappen toegeschreven en

construeert men een configuratie van met elkaar samenhangende opvattingen, normen en uitdrukkingen van mannelijkheid en vrouwelijkheid”(Steenbeek 1995:1). Sekse en gender zijn analytisch twee gescheiden begrippen, maar de vermeende biologische verschillen zijn de basis voor de sociaal-culturele eigenschappen die aan mannen en vrouwen worden toebedeeld (ibid.:2).

Gender is een complex en dynamisch systeem van persoonlijke, sociale en symbolische relaties dat mannen en vrouwen sociaal-cultureel construeert en hen toegang geeft tot bepaalde rollen, identiteiten, status, macht en materiële bronnen in een samenleving (Wekker & Lutz 2001). Gender is niet hetzelfde als seksualiteit maar is daar wel aan gerelateerd (Sanabria 2007:146). Net als gender wordt seksualiteit sociaal-cultureel geconstrueerd (Nagel 2003:4). “Sexuality can be seen as a set of boundaries dividing a population according to sexual practices, identities, orientations, desires” (Nagel 2003:46). In elke samenleving wordt de bevolking verdeeld langs seksuele lijnen (ibid.). Deze verdeling kan onbelangrijk zijn, maar het kan ook een aanleiding zijn voor discriminatie, conflict en geweld. Seksualiteit is niet alleen ontzettend persoonlijk, het is ook een groot onderdeel van het collectieve leven (ibid.). “Individual and group sexual characteristics are the subjects of strong moral judgments and strict social control” (ibid). De samenleving waarin men zich bevindt bepaalt hoe men zich seksueel hoort te gedragen en deze regels zijn genderspecifiek. Seksualiteit is net als gender een dynamische constructie die onderhevig is aan tijd en plaats.

Niet alleen de sociaal-culturele context bepaalt hoe vrouwelijkheid en mannelijkheid wordt geconstrueerd. Ook bijvoorbeeld etniciteit en klasse zijn daarin cruciaal (Wekker en Lutz 2001; Nencel 2007). De ontwikkeling van de intersectionele benadering heeft het mogelijk gemaakt om problemen te analyseren door te kijken naar gender, seksualiteit, etniciteit en klasse op hetzelfde moment: “[...] gender, etniciteit en klasse komen altijd gelijktijdig en in wisselwerking tot stand. Dat betekent dat gender altijd al een etnische en klasse-invulling heeft en dat etniciteit altijd gegenderd en van een klassenbetekenis voorzien is” (Wekker en Lutz 2001: 41). In de praktijk leidt deze intersectionele benadering tot het stellen van “de andere vraag” (Wekker en Lutz 2001:41). Wanneer iets overduidelijk genderrelaties aangeeft is het belangrijk om te vragen wat hier klassenspecifiek of etnisch specifiek aan is.

Gender en Seksualiteit in Latijns-Amerika

Gender en seksualiteit zijn in Latijns-Amerika onlosmakelijk met elkaar verbonden (Melhuus & Stølen 1996). Hoewel het twee analytisch van elkaar te onderscheiden concepten, zijn ze in de empirische context van Latijns-Amerika nauwelijks te onderscheiden. Om de Latijns-Amerikaanse leefwereld te begrijpen ontkom je er niet aan om gender in je onderzoek mee te nemen. Melhuus en Stølen (1996:30) geven aan dat gender een belangrijke drager is waardoor betekenis wordt geconstrueerd. Seksualiteit is pas sinds de laatste tien tot vijftien jaar een opkomend onderwerp in het academisch onderzoek in Latijns-Amerika. Hiervoor werd er vooral kwantitatief onderzoek gedaan naar seksualiteit in relatie tot populatiegroei en reproductieve gezondheid (Chant & Craske 2003: 128). “In een onderzoek naar “culturele voorstellingen over vrouwelijkheid” spelen volgens Steenbeek (1995:7) ook “gedachten over en gebeurtenissen rondom seksualiteit en voortplanting een grote rol”.

Vaak werd in de wetenschappelijke literatuur Latijns-Amerikaanse vrouwen afgeschilderd als passief en onderdanig ten opzichte van mannen (Sanabria 2007:152). Hun identiteit zou worden ontleend aan het feit dat ze zichzelf opofferden als moeder, zorgde voor hun kinderen en bereid waren om de lasten te dragen die gezien werden als intrinsiek aan vrouwelijkheid en moederschap (ibid). Er bestond en bestaat het stereotype beeld van de Latijns-Amerikaanse vrouw als een lijdende moeder die zichzelf wegcijferde. Evelyn Stevens is in 1973⁵ de eerste die een poging doet om dit stereotype beeld als een symbolisch systeem van gegenderde identiteiten uit te werken (Melhuus & Stølen 1996:12) en geeft ons de introductie op het concept marianismo. Marianismo is een wetenschappelijke term die verwijst naar de verwachtingen die vrouwen en vrouwelijkheid definiëren: wat de ideale vrouw inhoudt en hoe zij zich moet gedragen (Sanabria 2007:152, Steenbeek 1995:45). Het marianismo model heeft zich ontwikkeld tot een model om het gedrag van vrouwen in Latijns-Amerika betekenis te geven (Ehlers 1991:2). Stevens stelt dat vrouwen hun ondergeschikte positie in hun eigen voordeel gebruiken. Ze verwelkomen onverantwoordelijk mannelijk gedrag omdat het hun “morele superioriteit” bevestigt. Dit maakt het mogelijk dat ze als lijdende moeders macht kunnen uitoefenen in hun eigen besloten wereld (Steenbeek 1995: 45). Stevens kreeg erg veel kritiek op haar artikel omdat zij de ondergeschikte positie van de vrouw een “heilige betekenis” gaf (zie: Steenbeek 1986, 1995; Ehlers 1991).

---

⁵ Evelyn Stevens, ‘Marianismo: The Other Face of Machismo in Latin America’, in Pescatello (ed.) 1973.

Als we kijken naar de literatuur over gender en seksualiteit in Latijns-Amerika worden er over het algemeen twee beelden geschetst. Ten eerste dat van seksuele repressie en ten tweede dat van exoticisme en sensualiteit (Chant en Craske 2003:132). Het laatste beeld wordt voornamelijk geschetst in relatie tot Brazilië en het Caribisch Gebied en is terug te zien in de traditie van het carnaval. Dit acht ik niet relevant voor mijn onderzoek en daarom zal ik hier niet op ingaan. Het idee van de seksuele repressie vindt zijn traditie in het katholicisme waar seksualiteit gekoppeld aan seksuele zonde en maagdelijkheid. Seksualiteit wordt niet gedefinieerd in termen van plezier maar in termen van moraliteit waarin seks alleen toegestaan is binnen het huwelijk met als doel reproductie (Chant & Craske 2003:135). De verantwoordelijkheid dat dit ook daadwerkelijk gebeurt wordt in het katholicisme bij de vrouw gelegd. Daarnaast vindt het zijn traditie in het kolonialisme waar de “Luso-Hispanic” vrouwen onder strikte normen leefden. Seksualiteit betekende reproductie wat niet alleen de voorplanting van een familie maar ook van de koloniale sociale relaties behelsde (Chant & Craske 2003:132). Tegenwoordig heeft niet alleen de katholieke kerk invloed maar ook de protestantse Pinkstergemeente die in Guatemala veel volgelingen kent (Chant & Craske 2003:137). Ook hier wordt seks slechts binnen het monogame huwelijk getolereerd en is voor vrouwen moederschap en huis belangrijk. Echter, in de Pinkstergemeente is niet alleen de vrouw maar ook de man verantwoordelijk voor het naleven van deze normen en waarden (ibid.).

Ongeacht religie is de relatie tussen vrouwen en moederschap is zo sterk dat zelfs vrouwen zonder kinderen erdoor beïnvloed worden (ibid.:14). Pas wanneer de vrouw moeder wordt, zo luidt het gezegde, wordt zij een ware vrouw⁶ (Steenbeek 1995:227). Ook in een Maya gemeenschap in Guatemala waar de Duitse antropologe Tracy Bachrach Ehlers (1991) onderzoek heeft gedaan is trouwen en het baren van kinderen de enige manier voor vrouwen om hun status als vrouw te legitimeren. Vaak wordt er getrouwd of samengewoond voordat vrouwen weten hoe het zit met seksualiteit en het reproductieve systeem. Ze trouwen volgens Ehlers (1991) wanneer ze zwanger zijn onder druk van ouders, vaak zijn ze net geen tieners meer en is er geen sprake van houden van. Daarnaast beklemtoont Ehlers (1991) in haar artikel dat economische klasse de constructie van gender beïnvloedt.

---

⁶ Gezegde in het Spaans: “*realisarse como mujer*”

Concluderend

Hierboven is een ideaaltypische schets gegeven van “de vrouw” in Latijns-Amerika. Dat roept een aantal vragen op. Een ideaaltype geeft een statisch beeld terwijl wat verstaan wordt onder vrouwelijkheid en seksualiteit onderhevig is aan verandering. Daarnaast hangt de betekenis van vrouwelijkheid en seksualiteit ook van andere factoren af zoals etniciteit en klasse. Het ideaaltype is bovendien beschreven op basis van onderzoek dat voornamelijk heeft plaatsgevonden binnen de Latijns-Amerikaanse Mestiezen⁷ cultuur. Tenslotte refereren ideaaltypen naar normen en waarden, die weliswaar richting geven voor gedrag, maar er geen blauwdruk voor vormen (Jansen 1987). In mijn onderzoek in Chichicastenango ga ik kijken hoe er maatschappelijke invulling en betekenis wordt gegeven aan vrouwelijkheid en hoe seksualiteit wordt gedefinieerd. Daarbij is het belangrijk om naast de intersectie tussen gender en seksualiteit ook te kijken hoe bijvoorbeeld klasse en etniciteit invloed hebben op de constructie van vrouwelijkheid. Kortom, in Latijns-Amerika is moederschap de ultieme vorm van vrouwelijkheid. Maar, hoe zit het dan met moeder worden? Zijn zwangerschap en geboorte, de processen die moederschap mogelijk maken, zuiver biologisch, fysiologische fenomenen, of worden zij sociaal gemarkeerd en gevormd door gender en seksualiteit? En wat is de invloed van klasse en etniciteit hierop?

---

⁷ Mestiezen is een term die verwijst naar personen met een gemixte Europese en Indiaanse afkomst.

3. Context van het onderzoek

Mijn eerste indruk van Guatemala is: chaos! Bussen rijden af en aan, nergens staat aangegeven waar je bent of waar je een kaartje kunt kopen. Mannen schreeuwen naar me met de vraag waar ik naar toe moet. Niks lijkt ook maar een klein beetje op thuis. Moet ik hier straks mijn onderzoek gaan doen? (Dagboek Lauren Rigter, 1 februari 2009)

Als ik vier weken later met mijn onderzoek begin ben ik er aan gewend, heb ik inmiddels de logica ontdekt achter de bussen en voel ik me op mijn gemak in dit prachtige land. In dit hoofdstuk wil ik ingaan op de context waarin dit onderzoek geplaatst moet worden. Daarom zal ik eerst ingaan op Guatemala, waarna ik me specifiek zal richten op Chichicastenango. Ten slotte zal ik de vrouwen onder wie ik mijn onderzoek heb gedaan voorstellen.

Guatemala

Midden in Centraal Amerika, tussen Mexico, Honduras, El Salvador en Belize in, ligt Guatemala. Een klein land dat meer dan 13 miljoen inwoners telt (CIA 2009). Met grofweg de helft van de populatie *ladinos* en de andere helft *indígenas* kan Guatemala een multicultureel land genoemd worden (Rasch 2008). Hoewel er kleinere, significante groepen van Garífuna, Chinezen, Koreanen, Duitsers en andere groepen van nationale origine wonen wordt de samenleving meestal in twee etnische groepen verdeeld (Fischer & Hendrickson 2003:25) De *indígena* bevolking bestaat uit 21 Maya groepen (ibid.:25) waarvan de Quiche met een aandeel van 9,1 % het grootste gedeelte vormen (CIA 2009). *Indígenas* worden beschouwd als personen van wie de voorouders leefden in de prekoloniale tijd, die een van de vele Maya talen kunnen spreken, traditionele kleding gebruiken en/of zichzelf identificeren als zijnde inheems (Fischer & Hendrickson 2003:25). De *ladinos* worden gedefinieerd als niet-*indígenas*, personen van gemixte afkomst die in andere Latijns-Amerikaanse landen mestiezen zouden worden genoemd (ibid.:25).

De moderne geschiedenis van Guatemala wordt gedomineerd door het conflict tussen *indígenas* en *ladinos*. Dit conflict wordt ook wel omschreven als een conflict tussen de (kapitalistische) staat en de (socialistische) guerrillabeweging (Fischer & Hendrickson 2003:30). De burgeroorlog in Guatemala heeft in totaal 36 jaar geduurd (CIA 2009). Eind jaren zeventig, begin jaren tachtig escaleerde het conflict in wat wordt gekenmerkt als de

meest gewelddadige periode in de hedendaagse geschiedenis van Guatemala, ook wel *la violencia* genoemd (Fischer & Hendrickson 2003:66). Tijdens deze periode voerde de staat een ware staatsterreur uit over zijn bevolking en ‘verdwenen’ elke maand honderden mensen. Slachtoffers waren voornamelijk ongewapende *indígenas* uit de rurale gebieden die door het leger waren geportretteerd als mogelijke aanhangers van de guerrillabewegingen (ibid: 67). Uiteindelijk heeft het tot meer dan 100.000 duizend doden en meer dan een miljoen vluchtelingen geleid (CIA 2009).

Guatemala is een erg arm land, 56,2% van de inwoners leeft beneden de armoedegrens⁸ (CIA 2009). Deze armoede kent een etnische kant; 87% van de armen is *indígena* en 24 % leeft in extreme armoede (Rasch 2008). De *indígena* bevolking in Guatemala behoort daarmee de lagere sociaaleconomische klasse. Op de vlakken educatie en gezondheid is deze etnische kant van de armoede goed terug te zien. Zo gaan *indígenas* gemiddeld 3.38 jaar naar school en niet-*indígenas* 5.47 jaar. 41.7 % van de inheemse bevolking is analfabeet tegenover 17,7 % van de niet-inheemse bevolking (Rasch 2008). Ook de kindersterfte (49 per duizend vs. 40 per duizend) en ondervoeding van kinderen (34 % vs. 11 %) ligt veel hoger onder de niet-inheemse bevolking (Rasch 2008). Deze cijfers laten zien dat er in Guatemala een relatie bestaat tussen etniciteit, opleidingsniveau en sociaaleconomische positie. Hoewel dit geen etnische vergelijkingsstudie is, speelt etniciteit een rol omdat er in Guatemala een sterke relatie bestaat tussen etniciteit en armoede.

Met 3.57 kinderen per huishouden heeft Guatemala een van de hoogste vruchtbaarheidsgehaltenes van Latijns-Amerika (CIA 2009). Meer dan de helft van de vrouwen wordt moeder voordat ze 19 jaar oud is. De moedersterfte is in Guatemala hoog; per 100.000 levend geborene sterven 290 moeders (WHO 2005). 1 op de 71 moeders heeft dus de kans om te komen te overlijden tijdens het kraambed (Unicef 2006). Per 1000 levend geboren sterven er 19 baby’s in de 28 dagen na de geboorte (Unicef 2006). Het gebruik van gezondheidszorg varieert naar etniciteit en inkomen. Voor de begeleiding van zwangerschappen en geboorte is te zien dat de meerderheid van de *indígenas* en arme vrouwen zich wenden tot de *comadronas*, de traditionele vroedvrouwen van Guatemala. De meerderheid van de niet-arme vrouwen en *niet-indígenas* wenden zich meestal tot medisch geschoolde doktoren (Gragnotati & Marini 2003). Traditionele vroedvrouwen assisteren bij ongeveer 60% van de bevallingen in Guatemala en in de rurale gebieden loopt dit aantal op tot ongeveer 90% (Replogle 2007:177).

---

⁸ Beneden de armoedegrens leven houdt in dat mensen moeten rondkomen met minder dan 1 dollar per dag.

Chichicastenango

Hoog in de bergen van de westelijke hooglanden van Guatemala in het departement Quiché ligt Santo Tomás Chichicastenango, in de volksmond Chichicastenango. Chichicastenango heeft meer dan 10.000 inwoners waarvan ongeveer 95 % een onderdeel uitmaakt van de *indígena* bevolking⁹. De moedertaal van de *indígena* bevolking is *Ki'che*, als tweede taal spreken zij Spaans. Met op donderdag en zondag één van de grootste inheemse markten is Chichicastenango een toeristische trekpleister. In en om het stadscentrum wemelt het dan van de toeristen en *indígenas* uit de omgelegen *cantones*¹⁰ die er hun waar verkopen en inkopen doen voor de rest van de week. Het is op deze dagen een kleurrijke bedoeling, met *indígena* vrouwen in hun *traje* – de traditionele kleding – de toeristische marktwaar en het verse fruit.

Het bestaat uit een stadscentrum met daarom heen 84 *cantones*. In het departement Quiché leeft ongeveer 15% van de bevolking in de urbane gebieden en 85% in de rurale gebieden¹¹. Er is een groot verschil tussen het rurale en het urbane gebied. In de rurale gebieden is er minder toegang tot educatie en is de armoede groter dan in het urbane gebied. Toch zegt het niet alles wanneer een persoon uit een *canton* komt; bijvoorbeeld *Estela* woont ook in een *canton*. Zij is goed opgeleid en heeft een goed betaalde baan bij het gemeentehuis. Daarnaast wonen ook in het stadscentrum veel arme mensen. De plaatsen waar ik voornamelijk onderzoek heb gedaan zijn de *cantones Chulumal I en III* en de wijk *El Cementerio* in het stadscentrum. De huizen van de armere bevolking in *Chulumal* en *El Cementerio* zijn gemaakt uit de bruine aarde. Vaak hebben de families één of twee kamers waar ze met het hele gezin in leven. Meerdere kinderen slapen in één bed en de ouders en kinderen slapen op dezelfde kamer. Meestal wonen op hetzelfde erf of in hetzelfde huis verschillende generaties van de familie bij elkaar. In *Chulumal I en III* beschikken de families over een groot erf om hun huis heen. Hier verbouwen ze verschillende groentes en houden ze dieren als kippen, varkens en soms een koe. Het erf wordt goed bewaakt door waakzame honden. In de wijk *El Cementerio* is minder ruimte, maar toch houden families vaak varkens en kippen op het erf. Alle huizen, zowel in *Chulumal* en *El Cementerio*, beschikken over een televisie die vaak de hele dag aanstaat. Tevens beschikken alle huizen over stromend water op hun erf, vaak in de vorm van een wastobbe buiten op het erf. De

---

⁹ Uit: *Monografía de Municipal*, 2006.

¹⁰ Een *canton* is een kleinschalige, rurale gemeenschap.

¹¹ Uit: *Monografía de Municipal* 2006.

huizen van de rijkere bevolking in Chichicastenango zijn van baksteen en bestaan uit meerdere verdiepingen. Waar het leven zich in de huizen in de *cantones* voornamelijk buiten op het erf afspeelt, speelt het leven zich hier binnen af. De huizen beschikken niet alleen over een woonkamer, keuken en slaapkamer, maar ook over een badkamer. Ook hier wonen meerdere generaties bij elkaar en slapen gezinnen met zijn allen op een kamer.

Er zijn in Chichicastenango geen data bekend wanneer vrouwen gemiddeld hun eerste kind krijgen, hoeveel kinderen er gemiddeld per gezin geboren worden en of het sterftcijfer hoog is. Hiervoor ben ik gaan informeren bij het *Centro de Salud, CASODI*¹² en de coördinatrice van de “*Oficina de Mujeres*”, *Estela*. Laatstgenoemde geeft aan dat in de *cantones* van Chichicastenango meisjes vaak voor hun achttiende trouwen. Ook geeft ze aan dat wanneer jongeren geen educatie hebben ze vaak tussen hun vijftiende en achttiende jaar hun eerste kind krijgen. Een van de moeders waarmee ik heb gesproken bij de bijeenkomst van *CASODI* stelde dat jongeren vroeg trouwen wanneer ze geen ‘*capitaciones*’ hebben. Wanneer ze wel ‘*capitaciones*’ hebben, en hieronder verstaat zij educatie en werk, trouwen ze vaak rond hun achtende/twintigste, na het afronden van hun studie. Meisjes zonder ‘*capitaciones*’ zouden volgens de directeur van het *Centro de Salud* en volgens *Estela* vroeg trouwen omdat veel vaders denken dat hun dochters niet hoeven te studeren omdat ze toch gaan trouwen. Dat zou een investering zijn die niet zo veel zin heeft. In het centrum van de stad is het belangrijker voor vrouwen om een opleiding af te ronden en een carrière te vormen. De directeur van het *Centro de Salud*, een *ladino* die al meer dan twintig jaar directeur is van het gezondheidscentrum, vertelt dat vrouwen voornamelijk moeder worden rond hun dertiende, veertiende, vijftiende jaar. De hoofdverpleegkundige van het *Centro de Salud* geeft echter aan dat de meisjes rond hun negentiende jaar zwanger worden. Wat betreft het aantal kinderen is in Chichicastenango te zien dat in de lagere sociaaleconomische klassen vrouwen veel kinderen krijgen. De directeur van het *Centro de Salud* gaf mij aan dat van deze gezinnen het gemiddelde kinderaantal in Chichicastenango ongeveer op zes kinderen ligt. Gezinnen die zich in een hogere sociaaleconomische klasse bevinden krijgen volgens de hoofdverpleegkundige van het *Centro de Salud* gemiddeld twee tot drie kinderen. Ook zij krijgen hun kinderen jong, het verschil is echter dat zij het kinderaantal plannen. De meerderheid van de vrouwen bevalt hier met de begeleiding van een *comadrona*.

---

¹² CASODI is een lokale organisatie die werkt aan de ontwikkeling van de rurale gebieden in Chichicastenango. Zij doen dit door zowel mannen als vrouwen te organiseren en bewust te maken van hun rechten. Een belangrijk thema in hun programma is gezinsplanning.

De (aanstaande) moeders¹³

Alle vrouwen maakten deel uit van de *indígena* bevolking van Chichicastenango. Dit heeft invloed op de data die ik heb verzameld. Hierboven heb ik beschreven dat de *indígena* bevolking zich bevindt in de lagere segmenten van de samenlevingen. Armoede in Guatemala is daarmee etnisch specifiek. De sociaaleconomische klasse waarin de vrouwen zich bevinden heeft de context bepaald waarin mijn thesis is geschreven en daar zal ik in mijn analyse dan ook rekening houden. Hieronder stel ik stuk voor stuk, de één uitgebreider dan de ander, de vrouwen voor die hebben meegewerkt aan mijn onderzoek.

Met *Maria*, *Linda*, *Tomasa* en *Candelaria* heb ik de meeste tijd doorgebracht en heb ik een diepere vertrouwensband kunnen opbouwen. Alle vrouwen heb ik gesproken over abortus, miskraam en doodgeboren of overleden kinderen. De vrouwen die ik kort heb ontmoet tijdens de bijeenkomst van *CASODI* en de spreekuren van het *Centro de Salud* heb ik hier niet systematisch naar gevraagd. Tijdens de controle werd wel door de aanwezige verpleegkundige naar miskramen gevraagd. Zoals eerder al vermeld maken alle vrouwen deel uit van de *indígena* bevolking van Chichicastenango.

Maria

Maria is 32 jaar en heeft zes kinderen, daarnaast heeft ze één miskraam gehad. Tijdens mijn onderzoek bevalt ze van haar zevende kind, *Juan Daniel*. Ze komt uit een gezin van negen kinderen en is op jonge leeftijd gaan werken met haar moeder op de markt omdat haar vader haar moeder had verlaten. Daarom heeft ze maar drie jaar op school gezeten. Ze is op haar zestiende getrouwd met *Manuel* en op haar zeventiende is ze bevallen van haar eerste kind. Wonend in het *canton Chulumal III* behoren zij en haar gezin tot de allerarmsten van Chichicastenango. *Maria* naait af en toe aan huis jurkjes voor de toeristenindustrie en haar echtgenoot *Manuel* werkt in de bouw maar heeft niet altijd werk. Dat baart *Maria* soms zorgen, gelukkig heeft ze haar kinderen om haar zorgen te verlichten laat ze me vaak weten. Daarnaast vindt *Maria* veel steun bij haar evangelische geloof. Haar zwangerschap en bevalling zijn begeleid door *doña Estela*, een *comadrona*.

Candelaria

“Ik heb *Alejandro* nergens voor nodig, ik kan zelf werken en voor dat andere heb ik hem ook niet nodig, ik heb mijn handen en ik kan ook iets op batterijen kopen”, vertelt *Candelaria*

---

¹³ Alle namen van mijn informanten zijn gefingeerd

tijdens mijn eerste bezoek. Vanaf dat moment zijn we vriendinnen. *Candelaria* is 25 jaar en heeft één zoon uit een eerdere relatie. Doordat ze tijdens haar studie aan de universiteit van Quetzaltenango zwanger werd van *Pedro* heeft ze haar opleiding niet kunnen afmaken. Tijdens mijn onderzoek is ze bevallen van *Daniela*, tevens mijn peetdochter. Ze woont samen met haar man *Alejandro*, *Pedro* en *Daniela* in het huis van haar ouders, waar ze een eigen verdieping hebben. Haar moeder kon geen kinderen krijgen en heeft daarom *Candelaria* en haar broer geadopteerd. Haar vader en moeder zijn eigenaren van een aantal winkels in Chichicastenango. Naast zijn gezin in Chichicastenango heeft de vader van *Candelaria* ook nog een gezin in Sololá omdat hij graag kinderen van zichzelf wilde hebben. Omdat *Alejandro* ontslag had genomen bij zijn werk in een hotel in Chichicastenango werkt hij nu voor de vader van *Candelaria*. Haar zwangerschap en bevalling zijn begeleid door het ziekenhuis in Sololá. Omdat ze tijdens haar vorige zwangerschap veel pijn in haar rug had is ze, op dwingend advies van haar moeder, ook onder controle bij de *comadrona doña Manuela* geweest.

Tomasa

Tomasa is de jongste vrouw die heeft deelgenomen aan mijn onderzoek, een meisje nog. Ze is 15 jaar oud en zwanger van haar eerste kindje. Ze heeft tot de vijfde klas op de basisschool gezeten maar haar vader vond het beter dat ze er vanaf ging. Haar droom is altijd geweest moeder te worden maar ze had nooit verwacht dat er iemand met haar wilde trouwen. Ze komt uit een gezin van acht kinderen en woonde samen met haar echtgenoot *Josue* tijdens mijn onderzoek door omstandigheden met de familie van haar echtgenoot in bij haar ouders. Ze wonen in het centrum van Chichicastenango, in de wijk *El Cemeterio* maar in dezelfde soort huizen die ook veel te zien zijn in de *cantones*. Ten tijde van onze laatste ontmoeting zijn *Josue* en zij weer bij haar schoonouders gaan wonen in het *canton Chulumal III*. Ook *Tomasa* behoort tot de allerarmsten van Chichicastenango. Haar moeder verkoopt eten op marktdagen en haar vader helpt haar moeder dan. *Josue* werkt in de bouw en *Tomasa* doet het grootste deel van de dag “*nada*”.

Linda

Linda is 36 jaar en niet naar school geweest waardoor ze niet kan lezen en schrijven. Ze is getrouwd met *Paulo* en in verwachting van hun zesde kind. Op haar achttiende trouwde ze met hem na hem drie keer ontmoet te hebben en was een half jaar later, op haar negentiende in verwachting van haar eerste kind. Ze is niet naar school geweest omdat haar moeder is

verlaten door haar vader en zij mee moest werken. *Linda* en haar gezin wonen drie huizen verder van *Tomasa's* ouders vandaan en bekleden een lage sociaaleconomische positie. Toch gaan al hun kinderen naar school, een feit waar zij en *Paulo* heel erg trots op zijn. *Linda* en *Paulo* zijn van de “*costumbre*”, zoals zij het traditionele Maya geloof in Chichicastenango noemen. *Paulo* maakt de danskleding voor de traditionele dansfeesten in november en december. Tussendoor beunt hij waar hij kan wat bij. *Linda* naait *cortes*¹⁴ die ze op de marktdagen probeert te verkopen.

Ana:

Ana is een knappe jonge dame van 25 jaar die elke dag in de electronicazaak werkt van haar man. Vaak tref ik haar zittend achter in de winkel aan terwijl ze een oogje in het zeil houdt terwijl haar zoontje van drie allerlei stunts in de winkel uithaalt. *Ana* heeft de middelbare school afgerond en is na drie jaar verkering getrouwd met haar man. Op haar 22^e beviel ze van haar eerste kind en na drie jaar tijd was het een goed moment voor een tweede. *Ana* en haar echtgenoot behoren tot de middenstand van Chichicastenango. Voor haar zwangerschap en bevalling loopt ze in het ziekenhuis.

Carmen:

Carmen is 41 jaar oud en in verwachting van haar derde en laatste kind. Ze is de zus van de kunstenaars uit de galerie *Popul Vuh* en werkt vijf dagen in de week in het gemeentehuis. Ze is getrouwd en haar echtgenoot woont doordeweeks in *Guatemala City*, in de weekenden komt hij naar huis. *Carmen* heeft haar cursussen afgerond en is nu begonnen met de universiteit. Doordat ze studie altijd belangrijker vond trouwde ze op latere leeftijd en kreeg ze pas op haar 37ste haar eerste kind. Tijdens haar eerste zwangerschap was ze onder controle bij zowel een *comadrona* als het ziekenhuis maar door de complicaties tijdens haar vorige zwangerschap loopt ze nu, tot spijt van haar moeder, alleen bij het ziekenhuis onder controle.

Isabela:

Isabela ontmoet ik als ze net is bevallen van haar zoontje *Jason*. Ze is 16 jaar oud en werd zwanger terwijl ze in de zesde klas van de basisschool zat. Ze komt uit een groot gezin en een aantal van haar broers wonen in de V.S. Samen met haar man woont ze in het huis van haar broer die naar de V.S. is vertrokken in de wijk *El Cemeterio*, op een steenworp afstand van

---

¹⁴ Traditionele rok die door de meeste *indigena* vrouwen in Guatemala wordt gedragen.

Tomasa en Linda. Isabela werkt niet en haar man is *tuk-tuk* chauffeur. Zij en haar man zijn evangelisch en behoren tot de laagste sociaaleconomische klasse van Chichicastenango.

Estela:

Estela is 29 jaar oud en de enige moeder die ik veelvuldig heb gesproken die niet zwanger was. Ze werkt als coördinatrice in het *Oficina de Mujer* in het gemeentehuis. Ze heeft de universiteit afgemaakt. Samen met haar partner en haar zoon woont ze bij haar ouders in het *canton Patsjoch*. Zij heeft een goede sociaaleconomische positie en zij en haar man werken allebei fulltime. Op haar 27ste is ze bevallen van haar eerste kind en haar controles ontving ze van het ziekenhuis, de privéarts van de familie en de *comadrona*.

Vrouwen bijeenkomst CASODI:

Tijdens de bijeenkomst van *CASODI* heb ik met twee vrouwen van 40 jaar gesproken. Beiden moeten thuis de touwtjes aan elkaar knopen. Eén moeder was veertig jaar en had drie kinderen waarvan ze de eerste op haar achttiende had gekregen. Doordat haar man haar heeft verlaten heeft ze maar drie kinderen. Haar oudste twee kinderen zijn getrouwd en haar oudste dochter is momenteel in verwachting van haar tweede kind. De andere moeder heeft acht kinderen gekregen waarvan er acht op dit moment nog levend zijn. Op haar zestiende kreeg ze haar eerste kind. Beide vrouwen komen uit een *canton* van Chichicastenango, behoren tot de lagere sociaaleconomische klasse en liepen tijdens hun zwangerschap onder controle bij een *comadrona*.

Patiënten Centro de Salud:

De patiënten in het *Centro de Salud* waren vrouwen die onder controle liepen bij een *comadrona* en door hen meegenomen werden naar het *Centro de Salud* voor een extra controle. Vijf vrouwen hadden rond hun achttiende hun eerste kind gekregen of waren achttien en zwanger van hun eerste kind. Eén vrouw was 40 jaar en zwanger van haar zesde kind. Haar eerste kind had ook zij op haar achttiende gekregen. Eén andere vrouw was 30 jaar en was tijdens pilgebruik zwanger geraakt van haar vierde kind. Daarnaast was er één vrouw van 22 jaar die na drie jaar nog steeds niet zwanger is. Daar het *Centro de Salud* een instelling is die gratis zorg verleent aan haar patiënten, komen hier alleen de mensen die geen privékliniek of –arts kunnen betalen. De patiënten behoorden dan ook allen tot de armere bevolking van Chichicastenango.

4. Zwanger worden

Al voor de zwangerschap worden er stappen genomen die te maken hebben met vrouwelijkheid. Er zijn hierin verschillende mechanismen aanwezig die ook iets zeggen over gender. In dit hoofdstuk wil ik illustreren welke mechanismen dit zijn en hoe al voordat vrouwen moeder worden invulling wordt gegeven aan vrouwelijkheid. Dit wil ik laten zien door in te gaan op hoe er met seksualiteit wordt omgegaan, de rol van het huwelijk en hoe er wordt besloten tot het krijgen van kinderen. Ook ga ik in op wat het betekent om geen moeder te worden.

De bloemetjes en de bijtjes

Tomasa en haar zus zitten met hun handen voor hun gezicht voor me en gillen het uit van het lachen. “Maar slaat je vader je dan niet?”, vraagt Tomasa als ik vertel dat ik naar bed ben geweest met mijn toenmalige vriend. Ik antwoord ontkennend. “Maar hoe wordt je dan niet zwanger?” Ik vertel haar dat ik de pil slik en daarnaast ook gebruik heb gemaakt van condooms. Tomasa weet niet dat je een pil kan slikken om niet zwanger te worden. Van een condoom heeft ze wel gehoord maar die heeft ze nooit gebruikt. Wat ze weet van voorbehoedsmiddelen is dat het niet werkt, dat je er dood aan kan gaan of dat je er heel dik van wordt. Ze heeft op school nooit uitleg gehad over voorbehoedsmiddelen, daarvoor is ze een jaar te vroeg (op haar veertiende) van school afgegaan. Haar juf heeft hen alleen verteld dat je ‘het’ pas mag doen als je getrouwd bent, want anders raak je zwanger.

Normen en waarden over ‘het’ doen geven niet alleen een inzicht in seksualiteit, maar ook in de constructie van vrouwelijkheid. Een seksuele relatie is dé stap die vooraf gaat aan moeder worden, maar wordt de relatie tussen moederschap en seksualiteit erkend? *Tomasa* heeft tot de vijfde klas van de basisschool op school gezeten. Pas op de middelbare school beginnen veel scholen met enige voorlichting te geven over dit onderwerp. *Ana* vertelt dat ze daar, al is het heel weinig, wat vertellen over voorbehoedsmiddelen en seksueel overdraagbare ziektes. De directeur van het *Centro de Salud* legt me uit dat scholen om seksuele voorlichting te geven eerst toestemming moeten krijgen van de ouders. Vaak is dit een groot probleem omdat ouders niet willen dat er over dit onderwerp met hun kinderen gepraat wordt. *Estela* zegt

hierover: “Meisjes krijgen hier geen oriëntatie van hun moeders. Tot tien tot vijftien jaar geleden werd er helemaal niet over gepraat. Nu wordt er wel steeds meer en meer over gepraat. Ook op scholen wordt er nu meer educatie over gegeven”. Het feit dat er zo weinig over gepraat wordt en het feit dat veel meisjes en jongens de leeftijd niet behalen dat ze nog op school zitten wanneer ze seksuele voorlichting krijgen leidt ertoe dat er ook vrouwen/meisjes zijn die niet eens op de hoogte zijn van het feit dat seksuele gemeenschap leidt tot een zwangerschap. Zo ook *Isabela*, die dit pas ontdekte toen ze daadwerkelijk zwanger was. Doordat het onderwerp seks zich in een taboesfeer bevindt bestaat er onduidelijkheid over wat het nu precies is. *Maria* vertelt over haar eerste huwelijksnacht: “Ik wist niets over ‘het’ doen de eerste nacht van mijn huwelijk. Ik was heel erg bang de eerste nacht van het huwelijk. Mijn moeder had me er niets over verteld, en mijn omaatje ook niet”. Door er simpelweg niet over te praten wordt daarmee de relatie tussen moederschap en seksualiteit ontkend. Het enige dat meisjes en jongens meekrijgen is dat je het pas mag doen als je getrouwd bent.

Het huwelijk: ideaal en de praktijk

Het ideaal is, zo vertelt *Estela* mij, dat een stel getrouwd is voordat het begint met kinderen krijgen. Ten eerste moet er getrouwd worden voor de wet, daarnaast is het voor de ouders van het echtpaar vaak belangrijk dat er voor het geloof getrouwd wordt. *Carmen* geeft dit als volgt aan: “Wij zeggen altijd, na vriendje en vriendinnetje te zijn voor één of twee jaar ga je trouwen en je familie vormen.”. Wanneer ik aan *Maria* vraag wat voor dromen ze heeft voor haar dochters antwoord ze me dat ze gelukkig is wanneer ze gaan trouwen. Vrouwen hebben het moeilijk wanneer ze zwanger worden zonder getrouwd te zijn, een man zou dan zomaar kunnen zeggen dat het niet van hem is. In de praktijk blijkt dat niet iedereen aan dit ideaal voldoet. *Isabela* werd ongepland zwanger terwijl ze nog op school zat en is voor de kerk getrouwd maar nog niet formeel. *Estela* is ook moeder, maar nog niet getrouwd en het is nog niet duidelijk of zij en haar partner gaan besluiten dit in de toekomst wel te doen. Meerdere malen geeft ze me in interviews aan dat dit voor de mensen om haar heen een schande is. Bij mijn bezoeken aan *Centro de Salud* zijn alle vrouwen getrouwd en zwanger worden lijkt het logische gevolg van het huwelijk. Maar zou dit ook andersom kunnen zijn? Zou het huwelijk een logisch gevolg van een zwangerschap kunnen zijn? *Estela* zegt hierover dat het gebeurt dat er meisjes zijn die op school al zwanger worden en dan moeten trouwen, ook als ze dat niet willen. Volgens haar is dat het compromis van zwanger worden omdat er voor het kind

gezorgd moet worden. *Isabela* is hier een goed voorbeeld van. Zij is tijdens haar schooltijd zwanger geworden en was daarmee genoodzaakt bij haar huidige vriend te blijven en van school af te gaan.

Tomasa, Maria, Linda, Estela, Ana en *Candelaria* zijn voordat ze zwanger werden van hun eerste kind getrouwd. Hoewel het lijkt alsof ze daarmee aan het ideaal voldoen zijn ook in deze verhalen scheurtjes te ontdekken. Zo kloppen de verhalen van *Tomasa* over wanneer ze zwanger is geworden en wanneer ze getrouwd is telkens niet. Ze zegt bijvoorbeeld vijf maanden getrouwd te zijn maar is zeven maanden zwanger. Toch heeft ze het gevoel dat ze het goed heeft gedaan: “Ik heb geen enkele schaamte wanneer ik de straat op ga. Of je nou vroeg of laat zwanger bent. [...] Nee, ik schaam me niet als ik naast mijn man op straat loop want ik ben getrouwd”. *Tomasa* voldoet aan het ideaal van de samenleving en hoeft zich dus niet te schamen voor haar zwangerschap. Seksualiteit is alleen toegestaan binnen de grenzen van het huwelijk, toch kan dit ruim worden gedefinieerd. Het doet er niet precies toe wanneer er getrouwd wordt, als er maar getrouwd wordt. De zichtbaarheid van de zwangerschap is hierin de belangrijkste grens. *Tomasa* hoeft zich niet te schamen voor haar zwangere buik als ze op straat is, omdat ze getrouwd is. Wanneer je hierna pas trouwt, of helemaal niet trouwt zoals *Estela*, blijft de omgeving schande van je spreken.

Zwanger worden

In het proces van zwanger worden, worden er stappen genomen die te maken hebben met vrouwelijkheid. Er zijn hierin verschillende mechanismen aanwezig die ook iets zeggen over gender. De machtsposities tussen vrouwen en mannen zijn een belangrijk mechanisme in de constructie van vrouwelijkheid. Het belangrijkste wat de vrouw moet worden is moeder maar degene die hierin de beslissing neemt is de vader. Wanneer ik vraag aan *Tomasa* of ze niet liever nog even had willen wachten met zwanger worden antwoordt ze: “Ik kan niet zeggen van niet, want we zijn nu man en vrouw”. Terwijl ze me eerst vertelt dat haar zwangerschap een beslissing tussen haar en haar echtgenoot is geweest blijkt later uit haar verhalen dat haar man de beslissing heeft genomen. Waar hij eerst had besloten om nog even te wachten veranderde hij van mening toen ze bij hem in huis kwam wonen. Hij is tenslotte met haar getrouwd om een kind te krijgen laat hij haar weten. *Tomasa* zegt het hier mee eens te zijn, maar omdat ze getrouwd zijn kan ze hier ook niet tegen in gaan verklaart ze zelf. Ook in het geval van *Isabela* speelt de vader van hun zoontje *Jason* een belangrijke rol. Zij wilde in eerste instantie, na de ontdekking van haar zwangerschap “*pastilles*” innemen om de

zwangerschap te beëindigen. Haar vriend wilde het kindje echter graag houden en daarom heeft ze besloten het niet te doen. *Linda* wilde in eerste instantie niet nog een zesde kind erbij omdat ze last had van haar lichaam en omdat de dokter had gezegd dat het niet goed voor haar was om nog een keer zwanger te worden. Haar man hield stug vol dat hij nog een zesde kind wilde. Ze hebben vier maanden ruzie gehad waarna ze maar heeft gezegd dat het goed was. Ook bij *Maria*, die in eerste instantie aangeeft dat ze zwanger is geworden in overleg met haar man geeft later aan dat haar man persé nog een kind wilde. Om dit mechanisme nog eens te verduidelijken wil ik als voorbeeld een gesprek met de moeder van *Maria* aanhalen. Zoals wel vaker hadden we het over mijn leven in Nederland en ze vroeg me hoeveel kinderen ik wilde. Ik vertelde haar dat ik graag drie of vier kinderen zou willen hebben waarop haar moeder meteen antwoordde: “Maar wat als je man er dan meer wil?”. De moeder van *Maria* heeft zelf negen kinderen en daar geen stem in gehad. Uit alle macht probeert ze haar dochters te behoeden voor het krijgen van meer kinderen en is dan ook telkens weer boos op haar dochters wanneer ze weer zwanger zijn. Maar omdat haar schoonzonen en niet haar dochters belangrijkste stem hebben in deze beslissing worden haar dochters toch weer zwanger. Dit benadrukt nog eens de vanzelfsprekendheid van de stem van de man in het beslissen over het krijgen van kinderen.

De ongelijke genderverhoudingen zijn duidelijker zichtbaar wanneer een vrouw weinig opleiding genoten heeft. Toch zijn de genderverhoudingen met vrouwen met een opleiding ook ongelijk, hoewel op een andere manier aanwezig. Hoewel ze meer zeggenschap hebben over wanneer ze voor het eerst moeder worden en over de vraag of ze nog een keer moeder worden hebben ze niet de keuze of ze wel moeder willen worden. Het feit dat vrouwen moeder worden is structureel zo ingebed dat de vraag of vrouwen wel moeder willen worden ook voor vrouwen met een goede opleiding geen rol speelt. Zoals eerder gezegd hebben *Linda*, *Tomasa*, *Anna Lisette* en *Isabela* geen tot weinig opleiding genoten. Bij de vrouwen die een opleiding hebben gevolgd is de keuze om zwanger te worden bewust en maken zij gebruik van planningsmethoden. Hoewel de zwangerschap bij *Candelaria* een foutje is geweest omdat zij de pil gebruikte terwijl ze zwanger is geworden, maakte ook zij gebruik van planningsmethoden. Deze vrouwen hebben de keus om zwanger te worden in overleg met hun echtgenoten gemaakt. *Estela* verwoordt dat het haar en haar partner mooi leek om een baby van hun tweeën te hebben. Daarvoor gebruikte zij en haar vriend natuurlijke anticonceptie methoden. *Ana* heeft bewust gewacht op het krijgen van haar tweede kind totdat haar eerste oud genoeg was om dingen zelf te kunnen. Zo kan ze haar aandacht op beiden focussen. *Carmen* kreeg pas op haar 38ste haar eerste kind waardoor zij heeft besloten

zo snel mogelijk haar kinderen achter elkaar te nemen. Toch weegt in beide klassen de stem van de man in het krijgen van meer kinderen de zwaarste rol. *Ana* wilde bijvoorbeeld het liefst 2 kinderen maar omdat haar man 3 kinderen wilde werden het er twee. Precies hetzelfde geld voor *Isabela* die ook graag 2 kinderen wilt maar omdat haar vriend er graag drie wilde worden het er drie.

Gender wordt niet alleen beïnvloed door het opleidingsniveau van de vrouwen maar ook door de economische situatie waarin zij zich bevinden. Het *Centro de Salud en CASODI* houden zich bezig met de reproductieve gezondheidszorg in Chichicastenango door middel van het promoten van gezinsplanning onder de rurale bevolking van Chichicastenango. Om te zorgen dat een land als Guatemala zich verder ontwikkeld moet er volgens *CASODI* aan gezinsplanning gedaan worden. Want wanneer echtparen gemeenschap hebben en kinderen krijgen zonder dit bewust te doen komen er teveel kinderen om voor te zorgen. Daarnaast is het voor vrouwen niet goed om op hele jonge leeftijd en veel kinderen te krijgen. Mensen bewust maken van gezinsplanning in Chichicastenango blijft voor de organisaties nog steeds heel moeilijk. Omdat seksualiteit in de taboesfeer ligt is het moeilijk om het probleem met een open vizier te benaderen. Daarom wordt het voornamelijk vanuit een economisch perspectief aan de bevolking gerepresenteerd. Het *Centro de Salud* houdt zich voornamelijk bezig met de gezondheid van de vrouw.

Het probleem is dat door de armoede in Chichicastenango de gezondheid niet de prioriteit heeft die het zal moeten hebben [...] De man beslist hier over de gezondheid van zijn vrouw. Dit is niet alleen een probleem van indígena's maar is ook een probleem van ons. Onze relatie met onze partners is patriarchaal, ook wel het woord machismo wordt hiervoor gebruikt. Alleen de man weet alles, de man is God. Hij heeft de capaciteit om beslissingen te nemen. Een vrouw heeft hier geen capaciteit voor, denken veel mannen. Dit is de factor die het plannen van kinderen in de weg staat al willen vrouwen het soms wel. (Directeur Centro de Salud)

Daarom wordt ook met betrekking tot de gezondheid van de vrouw door het *Centro de Salud* gericht op de economische situatie van haar doelgroep.

Alle vrouwen met een opleiding zijn op de hoogte van voorbehoedsmiddelen en *Maria, Tomasa, Linda* en *Isabela* hebben hier van gehoord. Van de vrouwen zonder een opleiding heeft alleen *Maria* deze al eerder gebruikt. Ze vertelt dat haar moeder haar en haar zussen altijd bekritiseerd heeft voor het krijgen van zoveel kinderen. Niet alleen is het slecht voor haar lichaam, maar ook voor haar kinderen. Haar kinderen lijden omdat ze hun niet alles kan geven wat ze nodig heeft. Dit dragen veel vrouwen als reden aan tot het beperken van het

aantal kinderen: wanneer je teveel kinderen krijgt, zijn zij degenen die lijden. Toch is nog lang niet iedereen op de hoogte van de mogelijkheden van voorbehoedsmiddelen (zie ook het citaat aan het begin van de inleiding).

Hoewel deze organisaties zich richten op gezinsplanning kunnen zij seksualiteit niet uit de taboesfeer halen en geven ook zij voorlichting zonder de relatie tussen kinderen en seksualiteit te leggen. Het praten over seksualiteit is dus een aan regels en normen aangelegenheid, welke invloed heeft op genderverhoudingen. Dit zegt allemaal iets over gender en hoe seksualiteit gereguleerd wordt. Wat je hier goed kunt zien is hoe gender en seksualiteit met elkaar verweven zijn.

Falen als vrouw

Moederschap is voor vrouwen in Chichicastenango het ideaal en de norm. *Estela* geeft dan ook aan dat eigenlijk bijna iedereen hier kinderen heeft. Ze gaan trouwen en even later hebben ze kinderen. Hoewel er meer mogelijkheid is om na te denken over welk moment iemand moeder wil worden is het volgens *Ana* heel zeldzaam dat ze er lang mee zullen wachten wanneer ze getrouwd zijn. Het eerste verhaal dat ik hoor over vrouwen die geen kinderen hebben is van de *comadrona doña Manuela*. We zijn samen met haar dochter *Josefina* op weg naar een patiënt wanneer ik haar vraag wat het hier betekent om geen kinderen te hebben. Ze antwoordt me met een verhaal over een echtpaar dat geen kinderen kon krijgen. Omdat de vrouw maar niet zwanger werd ging de man bij haar weg en zocht een andere vrouw. Weer lukte het de man niet om geen kinderen te krijgen en weer ging hij op zoek naar een andere vrouw. Totdat zijn eerste vrouw een andere man trouwde en wel kinderen kreeg. Het probleem bleek dus al die tijd bij de man te liggen. *Doña Manuela* en haar dochter *Josefina* moesten hier heel hard om lachen. Dit verhaal laat zien hoe belangrijk het is voor mannen om een gezin te stichten, maar dat de verantwoordelijkheid voor het krijgen van kinderen bij de vrouw ligt. De veronderstelling is immers dat het aan haar ligt wanneer er gefaald wordt. Het bevestigt dat de positie van de vrouw afhankelijk is van het vermogen om moeder te worden. Het lachen van *doña Manuela* en haar dochter *Josefina* onderstreept de mannelijke arrogantie omdat het hier de man was die faalde.

Er zijn een aantal redenen die worden aangegeven waarom het zo belangrijk is om moeder te worden. Ten eerste omdat een vrouw verlaten wordt door haar man wanneer ze geen kinderen krijgt en daarmee dus haar economische zekerheid verliest, ten tweede is het belangrijk voor de voorouders, ten derde zijn kinderen een voorziening voor de oude dag en

ten vierde is een vrouw pas een echte vrouw wanneer ze moeder wordt. Linda merkt op over mensen die bewust geen kinderen krijgen:

Degenen die het niet willen weten, dat het heel veel moeite kost om een kind op te voeden. Ik vind dat slecht, op zijn minst zouden ze twee kinderen kunnen nemen. Wat triest is dat mensen die wel kinderen willen geen kinderen kunnen krijgen. Het is voor ons heel belangrijk, het belangrijkste voor een vrouw is moeder te zijn. Wij zijn Maya's en de antepasados¹⁵ worden boos als we geen kinderen krijgen.

Ook vertelt Linda dat echtgenoten vaak boos worden en een andere vrouw zoeken. Alle zeven vrouwen geven aan dat het heel triest is voor vrouwen als ze geen kinderen kunnen krijgen. “Die arme vrouw voor wie god geen kinderen heeft. Het is ook zielig omdat ze al de andere vrouwen dan ziet met heel veel kinderen” zegt Maria. Voor Estela is moeder worden dan ook een zegen, er zijn immers ook vrouwen die geen kinderen kunnen krijgen. Dat het doel van trouwen en van vrouw zijn kinderen krijgen is benadrukt Estela nog eens wanneer ze over haar zus praat:

“Zo was het bij mijn zus ook, toen ze ging trouwen. Wanneer een vrouw getrouwd is moet ze seksuele relatie hebben met haar man. Zo zijn wij hier in Chichi. Zo zei mijn moeder dat we dit moesten doen. Want ja, straks ben je oud en niet getrouwd en heb je geen kinderen. Dan heb je dat gemist.”

Samenvattend

In het begin van dit hoofdstuk stelde ik de vraag of de relatie tussen moederschap en seksualiteit erkend wordt. Het ontkennen van de relatie tussen moederschap en seksualiteit gebeurt op verschillende vlakken. Het belangrijkste aspect van deze ontkenning in de periode die vooraf gaat aan de zwangerschap is dat er niet over het onderwerp gepraat wordt. Op scholen en in de huiselijke sfeer wordt er niet gepraat over seks en is de seksuele voorlichting miniem. Dit heeft tot gevolg dat voornamelijk meisjes uit de armste laag van de bevolking in Chichicastenango niet weten wat ze te wachten staat en soms ook niet weten wat de gevolgen zijn van seksueel contact. Hoewel sommigen wel hebben gehoord van voorbehoedsmiddelen worden deze vaak niet gebruikt. Ook organisaties als CASODI en het *Centro de Salud* trekken seksualiteit niet uit de taboesfeer wat nog eens bevestigt dat zelfs het praten over seksualiteit een aan normen en regels gebonden geheel is.

---

¹⁵ Vertaling (LR): “voorouders”

Het huwelijk is de norm waarbinnen seksualiteit is toegestaan maar hierbinnen kan worden geschoven. Het belangrijkste is dat er getrouwd wordt voordat de zwangerschap zichtbaar is. Binnen de beslissing over het nemen van kinderen komen de machtsposities tussen vrouwen en mannen duidelijk naar voren. Moeder worden is voor vrouwen in Chichicastenango het belangrijkste doel in hun leven, maar degene die hierin de beslissing neemt is de man. Hoewel de ongelijke genderverhoudingen sterker aanwezig zijn bij vrouwen met weinig opleiding, is het feit dat vrouwen moeder moeten worden bij alle klassen in de samenleving structureel ingebed. Hoewel vrouwen met een opleiding meer stem hebben in wanneer zij kinderen krijgen, weegt ook bij hen de stem van de man de zwaarste rol in de uiteindelijke beslissing over de hoeveelheid van kinderen. Het falen van de vrouw wanneer ze geen kinderen krijgt bevestigd nog eens extra hoe ingebed de norm van de vrouw als moeder is. Het laat zien dat de verantwoordelijkheid daarvoor bij haar ligt en dat vrouwen zonder kinderen niet als een echte vrouw worden gezien.

5. Zwanger, en dan...

Vanaf het moment dat een vrouw zwanger is geworden zijn er tal van dingen die anders worden. Er groeit een baby in haar buik, haar lichaam verandert, soms gaat dat gepaard met misselijkheid en soms gaat dat gepaard met rare eetgewoontes. Niet alleen lichamelijk verandert er een hele hoop, ook in het leven van een vrouw vinden veranderingen plaats. Ze wordt tenslotte moeder of er komt weer een nieuw kind in haar familie erbij. In dit hoofdstuk wil ik laten zien hoe zwangerschap gemarkeerd wordt door gender en seksualiteit en daardoor een bijzondere fase is waarin vrouwelijkheid geconstrueerd wordt. Ik zal eerst ingaan op de ontdekking van het nieuwe leven, de ervaring van de vrouw en hoe en met wie dit gedeeld wordt. Vervolgens behandel ik of en hoe vrouwen praten over hun zwangerschap waarna ik tenslotte inga op de veranderingen qua lichamelijke verzorging, kleding en werk.

De ontdekking van een nieuw leven

Eerst at ik alles en toen ik zwanger was at ik fruit van mijn moeder daar [schoonmoeder LR]. Daarna voelde ik dat ik niets meer wilde: overgeven,

misselijkheid. Toen was ik net een maand niet ongesteld. Ik wilde niets, zelfs geen fruit. Ik snapte er niets van. En mijn moeder van daar (schoonmoeder) zei me: “toen ik de eerste keer zwanger was gebeurde dit me ook” en ze zei me naar het Centro de Salud te gaan om te kijken of ik niet ziek was en of ik zwanger was. (Tomas)

Voor *Tomas* en *Isabela* is het hun eerste zwangerschap en beiden wisten niet wat hen overkwam tijdens de eerste verschijnselen van hun zwangerschap. Beiden geven ze aan misselijk te zijn geweest en hun eetlust te hebben verloren. Voor *Linda*, *Maria*, *Candelaria* en de andere vrouwen was het anders. Doordat ze het al eerder hadden meegemaakt, wisten ze wat er ging gebeuren en konden ze dus makkelijker de signalen van zwanger zijn herkennen. Ook zij geven aan misselijk te zijn geweest en hun eetlust te hebben verloren. Wanneer ik aan de vrouwen vroeg hoe ze zich voelden toen ze hun zwangerschap ontdekten of vermoedden, antwoordden ze stuk voor stuk dat ze zich heel gelukkig voelde. Toch bleek dit een sociaalwenselijk antwoord te zijn.

Tomas gaf bijvoorbeeld aan dat ze heel gelukkig was omdat moeder worden is wat een vrouw moet doen. De eerste keer dat ik *Tomas* ontmoet woont ze bij haar schoonouders in. Samen met *doña Manuela*, haar *comadrona*, en haar dochter *Josefina* kom ik bij haar op bezoek.

Een televisie met telenovelas staat aan. Het meisje in de kamer is nog heel jong. “Dit is de vrouw die zwanger is”, zegt Josefina. Het meisje blijft stug naar de telenovelas kijken. “Kijk je veel naar de telenovelas?” vraag ik. “Ja”, zegt ze. “En welke kijk je het liefst?” “Bijna allemaal.” Ik begin haar uit te leggen waarom ik hier ben, dat ik graag een aantal keer met haar zou praten over haar zwangerschap en wat ik graag wil weten. Ik vraag haar of ze bang is. “Ja”, zegt ze. Ze kijkt me telkens aan alsof ze er niet helemaal bij is, alsof ze hier eigenlijk liever niet wil zijn.

Zowel *Isabela* als *Candelaria* blijken ook gespeeld te hebben met de gedachte om het kindje weg te laten halen. Uiteindelijk hebben beiden onder druk van hun echtgenoten besloten om het te houden en hoewel ze nu blij zijn met hun beslissing (beiden zijn bevallen terwijl ik in Chichicastenango mijn onderzoek deed) licht dit toch uit dat zwangerschappen niet alleen gewenst zijn. *Estela* was blij met haar zwangerschap, maar omdat ze niet getrouwd was en is, kon ze ook niet echt van haar zwangerschap genieten omdat andere mensen slecht over haar denken. Dat baarde haar vanaf het eerste moment zorgen. *Maria*, *Carmen* en *Ana* waren erg blij met hun zwangerschap, dit heeft er ook mee te maken dat het gepland was. *Linda* was helemaal niet blij, zij was verdrietig en maakte zich heel erg zorgen omdat de dokter haar had verteld dat haar baarmoeder het eigenlijk niet aankon om nog een kindje te krijgen. Te zien is

dat hoewel de vrouwen allemaal zeggen erg gelukkig te zijn met hun zwangerschap en de uitbreiding van hun familie, er angsten en reserves zijn ten opzichte van hun zwangerschap. Deze angsten en reserves worden overheerst door de normatieve wenselijkheid van moederschap.

Delen met anderen

Het duurt even voordat de deur open gaat. Candelarias moeder doet open en zet me in dezelfde woonkamer neer als de vorige keer. Haar zoontje, Pedro, zie ik nu voor de eerste keer. Hij is vijf jaar oud, zit in zijn pyjama en is haast niet te verstaan. Snotverkouden hangt hij hele verhalen tegen me op. Na tien minuten proberen te begrijpen waar Pedro het in godsnaam overheeft komt Candelaria naar beneden. Ze heeft een strakke spijkerbroek aan met een T-shirtje dat haar buik accentueert. Anders dan de andere vrouwen die ik tot nu toe heb ontmoet draagt zij haar zwangerschap zichtbaar uit. Zodra ze op de bank plaatsneemt rent Pedro als een dolle op haar buik af en slaat zijn armen om Candelaria's buik heen. "Mi hermanita, olaaaa, hermanita, tu hermano esta aqui"¹⁶. Dit is de eerste keer dat ik dat zie. Ze vertelt me dat hij heel erg met de baby bezig is. Als ze aan het eten zijn geeft Pedro zijn moeder vaak een hapje maar omdat zij door de zwangerschap weinig eetlust heeft slaat ze zijn hapjes vaak af. "Maar mama, dat is ook niet voor jou dat is voor de baby", zegt hij dan. Ook zingt hij liedjes voor de baby en geeft hij haar constant kusjes. Ik vertel haar dat de vrouwen die ik heb ontmoet niet aan hun kinderen vertellen dat ze zwanger zijn, dat het schaamtevol is om dat aan je kinderen te vertellen. "Dat zit in de cultuur", antwoordt Candelaria me. "Ze denken dat het iets slechts is om dat aan je kinderen te vertellen".

Candelaria lijkt een uitzondering op wat ik heb ondervonden als regel in Chichicastenango. Zwangerschappen delen vrouwen over het algemeen niet met kinderen. De verklaring, die veel vrouwen aan mijn geven, ligt in de angst om de "mente"¹⁷ van de kinderen op te wekken en hen aan te zetten tot iets "zondigs". Maria geeft me aan dat het een zonde is om aan kinderen te vertellen dat je zwanger bent, het is iets voor volwassenen. Wanneer ik hier in een later gesprek op terugkomt vertelt ze me lachend dat de kinderen heus wel weten dat ze zwanger is. Vanaf de basisschool wordt de anatomie van het vrouwelijk en het mannelijk lichaam uitgelegd en er wordt dan ook gepraat over zwangerschap. Toch leidt het feit dat de

---

¹⁶ Vertaling (LR): "Mijn zusje, hallo, zusje, je broer is hier".

¹⁷ Met het opwekken van de "mente" wordt het opwekken van seksuele gedachten bedoeld.

kinderen weten dat ze zwanger is niet tot openheid daarover. “Je wilt niet dat ze op school tegen iedereen gaan zeggen dat hun moeder zwanger is, en dat andere moeders dan naar jou toe komen omdat ze boos zijn dat jij het er met je kinderen over hebt gehad”. Ook *Linda* geeft aan dat ze er niet over praat met de kinderen. De oudsten weten het van school, maar van de kleinste weet ze niet of die het weten. Als ik aan haar vraag waarom ze het niet aan kinderen vertelt is het antwoord: “*Asi Lorena, somos nosotros*”¹⁸. Hoewel er onder vrouwen met een opleiding meer openheid lijkt te zijn over het onderwerp, praten ook zij er niet over. *Carmen* en *Estela* geven aan dat hun moeder boos zou worden als ze aan hun kinderen zou vertellen dat ze zwanger is. Als ik aan *Carmen* en *Estela* vraag waarom dat zo is, blijven ook zij mij een antwoord schuldig. Ze weten niet precies waarom, het zit nou eenmaal in de cultuur. “Het is hier gebruikelijk om het niet aan kinderen te vertellen, je wilt ze niet op verkeerde ideeën brengen”. De antwoorden over *mente*, zonde en verkeerde ideeën geven aan dat zwangerschap, als het bewijs van seksuele activiteit, verborgen moet blijven. Moederschap wordt daarmee losgekoppeld van seksualiteit. Dit beeld van de a-seksuele moeder dragen met name de moeders zelf uit. De moeders van de zwangere vrouwen spelen een grote rol in het formuleren van regels rondom seksualiteit. Zij dragen aan hun dochters over hoe er met zwangerschap en geboorte om dient te gaan te worden. Maar zij niet alleen. Het zijn ook moeders die hen als eerste terecht zouden wijzen wanneer de vrouwen wel over hun zwangerschap zouden praten met hun kinderen.

Hier is duidelijk te zien hoe zwangerschap een aan regels gebonden geheel is waar vooral niet met kinderen over gepraat moet worden. Er rust een groot taboe op seksualiteit en de relatie tussen moederschap. Met de rest van de familie wordt ook weinig gepraat over de nieuwe zwangerschap. Uiteraard wordt het altijd gedeeld met de echtgenoot die allen reageren met “*está bien*”¹⁹. De echtgenoot van *Linda*, die graag nog een kind wilde terwijl *Linda* dat niet wilde maakte zich wel heel erg zorgen door de nieuwe zwangerschap. Want wat als hij alleen achterbleef als het toch niet goed zou gaan zoals de dokter eerder had gezegd.

Naast de echtgenoten zijn het de ouders van de echtparen degenen aan wie het verteld wordt. Deze reageren allemaal erg verschillend. De moeder van *Maria* was heel erg boos omdat zij vindt dat de andere kinderen lijden. Ze hebben al helemaal niets te besteden en nemen toch nog een kind erbij. De schoonouders en ouders van *Tomasa* reageerde door te zeggen dat het heel goed is omdat dat hetgeen is waar vrouwen uiteindelijk voor zijn. Wanneer de zwangerschap ontstaat als het echtpaar niet officieel getrouwd is ligt de reactie

---

¹⁸ Vertaling (LR): “Zó, Lorena, zijn wij”.

¹⁹ Vertaling (LR): “Het is goed”.

van de ouders heel anders. De moeder van *Isabela* praatte tot een maand voor de bevalling niet meer met haar en de ouders van *Estela* waren erg boos. *Estela* durfde het daarom niet aan haar ouders te vertellen; uiteindelijk heeft de broer van *Estela* dit gedaan.

Hoewel moederschap gezien wordt als een van de belangrijkste pilaren van het vrouw zijn is het niet vanzelfsprekend dat de sociale omgeving van de vrouw hier ook blij mee is. Wanneer de zwangerschap niet binnen de regels tot stand is gekomen is de reactie van de omgeving negatief. Seksualiteit mag, volgens de normen en waarden in Chichicastenango, alleen plaatsvinden binnen het huwelijk. Wanneer er voor het huwelijk een zichtbare zwangerschap ontstaat, wordt op deze manier de seksuele activiteit van de vrouw het onderwerp van gesprek

Praten over je zwangerschap

Praten over de zwangerschap met kinderen is dus ‘not done’. Het is een volwassenen onderwerp dat niet is bestemd voor nieuwsgierige kinderen. Toch blijkt het uitwisselen van informatie over zwangerschap ook onder volwassenen niet gebruikelijk te zijn. Moeders en zussen zijn de belangrijkste vertrouwenspersonen voor vrouwen om over hun zwangerschap te praten. *Linda* geeft hierover aan dat het fijn is om met vrouwen te praten omdat er meer vertrouwen bestaat tussen vrouwen. *Maria* vertelt dat ze wel eens met haar moeder en zussen praat over de “ongemakken” die vrouwen tegenkomen. Dit komt alleen niet vaak voor omdat ze bijna nooit het huis uitgaat. *Maria* heeft net zoals *Tomasa* en *Linda* geen vriendinnen. *Tomasa* praat met haar zussen en moeder heel weinig over dit soort zaken. Als reden geeft ze ervoor aan dat haar moeder en zussen er geen tijd voor hebben. Voor vrouwen als *Estela*, *Ana*, *Candelaria* en *Carmen* zijn naast moeders en zussen, vriendinnen of vrouwelijke collega’s ook belangrijke vertrouwenspersonen om zaken rondom de zwangerschap te bespreken. Voor hen is de wereld groter dan alleen het huis. Naarmate de leefwereld van de vrouwen groter is, is het makkelijker om erover te praten. Een voorbeeld van de openheid van *Candelaria* om over haar lichaam te praten is de ruptuur die ze tijdens de bevalling heeft opgelopen. Telkens wanneer ze daar last van heeft laat ze het aan me weten. Ze gaat hier dus - als vrouwen onder elkaar - heel open mee om.

Volgens de hoofdverpleegkundige van het *Centro de Salud* praten veel vrouwen niet over hun zwangerschap omdat het niet geaccepteerd is om erover te praten, omdat er schaamte bestaat om erover te praten en omdat vrouwen niet gewend zijn om erover te praten. Deze schaamte zag ik ook terug tijdens de zwangerschapscontroles in het *Centro de Salud*. De

vrouwen voelden zich ontzettend ongemakkelijk en opgelaten wanneer ze voor de controle hun rok los moeten maken en hun *huipil* omhoog moesten schuiven. Ook op andere momenten werd ik tijdens mijn onderzoek geconfronteerd met het niet gewend zijn om te praten over zwangerschap. *Linda, Tomasa, Maria* en *Isabela* zijn het niet gewend dat iemand zo geïnteresseerd is in hoe zij hun zwangerschap ervaren en hoe zij zich voelen. In hun verhalen en die van *Estela* kwam sterk naar voren dat hun moeders druk uitoefenen om niet te praten over hun condities. *Estela* verwoordt dit tijdens een gesprek als volgt: “Het ligt deels aan het conservatisme binnen onze samenleving en aan de cultuur. Wij doen het omdat onze moeders ons dat zeggen en eigenlijk alle vrouwen houden zich aan de manier waarop hun moeders willen dat het gebeurt”. Ook in mijn gesprek met *Maria*, vertelt ze me dat ze niet aan haar kinderen vertelt dat ze zwanger is omdat ‘zij’ dat heeft gezegd. Wanneer ik haar vraag wie ‘zij’ is verwijst ze naar haar moeder.

Niet alleen moeders stralen uit dat er weinig over gepraat moet worden. Ook de medewerkers van medische instellingen en de behandeling van *comadronas* bevestigen dit. *Cristina* vertelt over haar controle bij drie verschillende hulpverleners:

“De mensen bij het IGGS²⁰ waren erg streng. Ik kwam voor een afspraak, er werd naar me gekeken maar er werd niet met me gepraat. Ik kreeg alleen een afspraak voor de volgende dag. Ze gaven me weinig vertrouwen, ze legden niets uit. De comadrona kwam alleen kijken of alles goed met me was. Ook zij gaf me weinig vertrouwen omdat ze me weinig uitlegde. In onze familie is een dokter waar wij altijd naar toe gaan. Ik ging ook bij hem langs. Hij gaf me heel veel vertrouwen, hij vroeg me veel dingen, hoe ik me voelde, wat ik at. Hij gaf me ook tips. Ik kon alles aan hem vertellen. Ik vond het, het prettigst om bij hem onder controle te zijn”.

Zorg voor het lichaam

De vrouwen geven aan dat ze hun lichaam op dezelfde manier verzorgen als voor de zwangerschap. Wel ontvangen allen prenatale zorg tijdens hun zwangerschap. Hoewel alle vrouwen bij één of meerdere zwangerschappen in contact zijn geweest met een *comadrona*, de traditionele vroedvrouw, kiezen vrouwen met een opleiding en met een goede economische positie steevast voor het ziekenhuis of een privéarts om die controles aan te vullen. De reden waarom deze vrouwen ook nog een *comadrona* zien, is omdat hun moeders meer vertrouwen

---

²⁰ Instituto Guatemalteco de Seguridad Social

hebben in de zorg van de *comadronas*. De vrouwen die bij een *comadrona* onder controle lopen noemen meteen de *temascal* wanneer ik vraag wat ze doen om hun lichaam te verzorgen.

De *temascal* neemt tijdens en tien dagen na de zwangerschap een centrale plaats in bij verzorging van het lichaam. Een *temascal* kan worden omschreven als een kleine zweethut in de vorm van een iglo die op het erf van veel *indígena* families te zien is. Het is het meest te vergelijken met een hele hete stoomsauna. Zwangere vrouwen betreden deze met de *comadrona* nadat deze eerst met hout opgestookt is en goed warm is. Hier ontvangen zij van de *comadrona* een prenatale massage. Hoe vaak de vrouwen de *temascal* betreden tijdens de zwangerschap is afhankelijk van de patiënt en de *comadrona*. Sommige *comadronas*, zoals die van *Linda*, komen elke twee weken langs om met hun patiënten in de *temascal* te gaan. Anderen gaan slechts één of twee keer tijdens de zwangerschap de *temascal* in wanneer ze last hebben van hun rug. De reden dat zij de *temascal* bezoeken verklaren zij allen door te verwijzen naar hun cultuur, het is nu eenmaal hun traditie.

De *temascal*bezoeken duren ongeveer een kwartier, echter is de voorbereidingstijd veel langer. Meestal komt de *comadrona* 's ochtends vroeg of aan het eind van de middag bij haar patiënten langs om de *temascal* te betreden. De vrouw heeft dan zo'n twee uur van tevoren de eerste houtblokken opgestookt en een grote pan met heet water op het vuur gezet. Dit warme water wordt tijdens het bezoek gebruikt om het lichaam mee te wassen. De zwangere vrouw en de *comadrona* betreden de *temascal* naakt. Met *Linda* mocht ik een aantal keer mee in de *temascal*. In de *temascal* gaf de *comadrona* haar een massage van haar rug en haar buik en besloeg ze de rug van *Linda* met bijeengebonden bladeren. Wanneer we binnen in de hitte van de *temascal* waren werd er weinig gesproken. Tijdens het bijkomen werd er veel besproken tussen *Linda* en de *comadrona* in het *K'iche*. *Linda* vertelde me dat de *comadrona* haar dan vertelde hoe het ging met haar baby en hoe lang het nog zou duren voordat het zover was. Ook was er op dat moment ruimte voor *Linda* om te vertellen hoe het met haar ging. Waar bij huisbezoeken van de *comadronas* aan hun patiënten niet tot heel weinig met de zwangere vrouwen wordt gecommuniceerd, lijkt de *temascal* bij uitstek een plek om dit wel te doen. Het is een besloten plek waar vrouwen onder elkaar zijn en tevens een plek waar het naakte zwangere lichaam in zijn volledigheid getoond mag worden. Dit laat zien dat er binnen de privé sfeer over het zwangere lichaam gepraat kan worden. In de openbare sfeer is er echter verhulling geboden.

De *temascal* functioneert voor de vrouwen als een moment van ontspanning. Allen geven aan zich veel beter te voelen na een bezoek aan de *temascal*. Het is een moment van

speciale aandacht voor de vrouw die door de hele omgeving wordt gestimuleerd. Wanneer ik bijvoorbeeld met *Linda* de *temascal* betreedt is haar hele gezin, inclusief haar zonen en man in de weer met water, het drinken voor na het *temascal*bezoek en zorgen zij dat hun moeder en vrouw niets tekortkomen. Haar man is van tevoren druk bezig met het afschermen van de ruimte voor de *temascal* zodat wij ons ongegeneerd kunnen uitkleden. De jongste zoon van *Linda* was vaak vervelend en probeerde dan onder de doeken te kijken maar deze werd dan meteen gecorrigeerd door zijn vader.

Wat mag wel en wat mag niet

De gebruiken, activiteiten en praktijken rondom zwangerschap verraden normen en regels die verbonden zijn aan gender en seksualiteit. Het niet praten met je kinderen over je zwangerschap is één van de dingen waarvan verwacht wordt dat vrouwen dat niet doen. Maar ook op het gebied van bewegingsvrijheid en kleding is er een aantal regels waaraan vrouwen zich behoren te houden. Van *Candelaria* en *Tomasa* worden door hun echtgenoten verwacht dat ze thuis blijven. *Candelaria* is voornamelijk bezig met het huishouden en de zorg voor haar zoon. *Tomasa* doet niets, haar familie en vooral haar man verwacht dat ze zich zo rustig mogelijk houdt. Heel af en toe mag ze haar moeder helpen. Elke keer wanneer ik bij haar kom en vraag wat ze die week heeft gedaan antwoord ze stevast met “*nada*”. Ze mag niet alleen de straat op en moet altijd begeleid worden door iemand anders omdat haar wel eens iets zou kunnen overkomen op straat. *Maria* geeft me aan dat ze liever niet het huis verlaat omdat mensen haar dan kunnen zien.

Behalve *Candelaria*, dragen alle vrouwen de traditionele kleding van Chichicastenango, die makkelijk op maat te verstellen is. Als ik vraag aan *Maria* of ze andere kleding draagt tijdens haar zwangerschap en een foto van mijn zwangere zus laat zien om te demonstreren hoe zwangere vrouwen zich in Nederland kleden zegt ze: “Nee, ik heb schaamte. Onze kleding is hetzelfde. Niet zoals de *ladinos* dat doen.” Er bij lopen zoals mijn zus dat zou doen, het zichtbaar uitdragen van haar zwangerschap, zou ze nooit doen. Ook *Estela* gaat in op het aspect van schaamte. Ze geeft aan dat haar moeder tegen haar heeft gezegd dat ze altijd haar *huipil* moet dragen. Een vrouw moet zich goed bedekken om slecht commentaar van de mensen te voorkomen. Ze mocht tijdens haar zwangerschap geen “delicate” kleding dragen van haar moeder. Wanneer ik haar om uitleg vraag weet ze zelf ook niet goed waarom. Wel zorgde ze ervoor de kledingvoorschriften van haar moeder op te volgen en haar zwangere buik te verhullen. Hier is te zien dat er veel schaamte is rondom

seksualiteit. Het demonstreren van een zwangere buik in strakke kleding toont immers in vol ornaat de vrouw als seksueel wezen. Verhulling van deze seksualiteit is geboden, ongeacht klasse.

Echtgenoten die liever hebben dat hun vrouw binnen blijft, het liever binnen blijven omdat andere mensen je dan kunnen zien en de verhulling van het zwangere lichaam demonstreren dat 'zien' een grote rol speelt. Te zien aan een zwangere vrouw is dat zij een seksueel actieve vrouw is. Omdat de relatie tussen seksualiteit en moederschap niet wordt erkend dient het dus zoveel mogelijk verhuld te worden dat een vrouw seksueel actief is geweest.

Samenvattend

In dit hoofdstuk heb ik willen laten zien hoe zwangerschap gemarkeerd wordt door gender en seksualiteit. Tijdens de zwangerschap bestaat er een constante loskoppeling van vrouwelijkheid en seksualiteit waarmee het beeld van de a-seksuele moeder geconsolideerd wordt. Ten eerste vertellen de vrouwen niet aan hun kinderen dat ze zwanger zijn. Het wel vertellen aan kinderen is zondig en wekt verkeerde ideeën op. Degenen die het beeld van de a-seksuele moeder als regel formuleren zijn de moeders en de moeders van zwangere vrouwen. Ten tweede is ook tussen volwassenen onderling is zwangerschap niet een gebruikelijk onderwerp om over te praten. Het is niet geaccepteerd, er bestaat schaamte en vrouwen zijn het niet gewend om erover te praten. Niet alleen de sociale omgeving maar ook de medewerkers van medische instellingen en de *comadronas* dragen bij aan het idee dat zwangerschap iets is waar niet over gepraat dient te worden. Tussen vrouwen onder elkaar bestaat er meer ruimte over te praten, dit is te zien in het *temascal* bezoeken waar vrouwen op een besloten plek met hun *comadrona* over hun zwangerschap kunnen praten. Seksualiteit Ten slotte wordt de vrouw geacht haar zwangere lichaam te verhullen in ruime kleding of door thuis te blijven. Zwangerschap is bij uitstek het symbool voor de vrouw als seksueel wezen, maar juist deze seksualiteit dient niet gedemonstreerd te worden.

6. Bevallen

De bevalling is de laatste gebeurtenis in het proces dat vooraf gaat aan moeder worden. Met de geboorte van een kind wordt een vrouw echt moeder. In dit hoofdstuk ga ik als eerst in op de voorkennis die vrouwen hebben over hun bevalling. Ik zal laten zien hoe ook de bevalling als gespreksonderwerp wordt vermeden. Vervolgens zal ik ingaan op de bevallingen van *Maria* en *Candelaria* en tenslotte ga ik in op hoe vrouwen nazorg krijgen in Chichicastenango.

Voorkennis bevalling

“Bij mijn eerste bevalling had niemand me wat verteld. Ik wist niet wat het deel van de vrouw was, hoe het werkte en hoe ik moest bevallen. Ik wist ook niet waar de baby uit moest komen.”, vertelt *Maria* in een gesprek over haar eerste bevalling. Wel hadden haar moeder en schoonmoeder vertelt dat het heel erg belangrijk was dat na de baby ook de placenta geboren moest worden. Ook *Tomasa* weet twaalf jaar later niet wat er gaat gebeuren tijdens de bevalling. Wanneer ik vraag wat haar moeder en zus haar hebben verteld over de bevalling antwoord ze:

Nee, ik praat niet met hen [moeder en zus LR], ze hebben geen tijd. Alleen met mijn man praat ik erover. Mijn moeder vraagt me soms of ik mijn man heb gerespecteerd, want als dat niet zo is dan gaat het niet goed met de bevalling. En als ik dat niet heb gedaan dan moet ik hem om vergeving vragen. Ze zegt me dat bevallen zwaar is en dat het heel veel kracht kost. Ja, dit vertelt ze me altijd.

Ook vertelt haar moeder haar dat ze wanneer de baby is geboren ze vooral erg stil moet blijven liggen omdat de placenta moet komen. Wanneer ze niet stil blijft liggen beweegt de placenta naar boven en dan gaat ze dood volgens haar moeder. *Isabela* geeft aan dat ze niet wist wat ze kon verwachten van een bevalling, haar moeder had haar alleen gezegd dat als water zou verliezen de bevalling zou beginnen. Niet alleen de moeders en zussen, maar ook de *comadronas* bereiden hun patiënten niet voor op wat ze te wachten staat tijdens de bevalling. Niet alleen het praten over de zwangerschap is niet gebruikelijk, ook het praten over de bevalling komt weinig voor. Hierdoor weten vrouwen tijdens hun eerste zwangerschap niet wat er gaat gebeuren. *Maria* en *Linda* geven aan dat ze daarom hun eerste zwangerschap als heel zwaar hebben ervaren. Hoe *Maria* haar vagina benoemt, als deel van

de vrouw waar ze eerst de functie niet van begreep, onderstreept nog eens duidelijk hoe taboe de vrouwelijke seksualiteit is.

Estela, Carmen, Ana en *Candelaria* wisten van tevoren bij hun bevalling wel wat er ging gebeuren. Zij hadden hier met moeders en zussen over gepraat en daarbij hebben ze ook langer op school gezeten waardoor ze beter geïnformeerd zijn over zaken die met seksualiteit te maken hebben. Hoewel *Estela's* moeder, zoals in eerdere hoofdstukken te lezen, een grote rol speelt in overdragen van regels over hoe *Estela* zich – seksueel – hoort te gedragen, staat ze haar dochter toch bij met raad en advies over de bevalling. Daarbij deelden vriendinnen en collega's ook met haar hun bevallingsverhalen. Te zien is hier dat bij de vrouwen die hun zwangerschap gepland hebben en seksuele voorlichting hebben gehad, meer informatie ontvangen van familie en omgeving over hun aankomende bevalling.

Bevalling

In deze paragraaf zal ik me beperken tot de verhalen van *Maria* en *Candelaria* omdat zij tijdens mijn onderzoek bevallen zijn en omdat ik met hen uitgebreid heb gesproken over hun bevallingen. Daarbij is mij tijdens mijn onderzoek opgevallen dat vrouwen niet vrij praten over hun bevalling, zeker niet met iemand zoals ik die zelf nog geen kinderen heeft.

Maria is thuis bevallen onder begeleiding van haar *comadrona*. Toen *Maria* aanvoelde dat ze ging bevallen heeft ze als eerste haar man erbij geroepen die de *comadrona* is gaan halen. Zelf verplaatste ze zich van haar eigen bed, dat naast dat van de kinderen staat, naar de slaapkamer van haar schoonmoeder om zich daar klaar te maken voor de bevalling. Omdat ze dacht dat het nog een tijd zou duren voordat haar kind zou komen heeft ze haar man, haar schoonmoeder en de *comadrona* gezegd te gaan rusten. Uiteindelijk bleek het kind sneller te komen dan verwacht en toen haar vliezen braken riep ze snel de *comadrona* erbij. Haar man ging aan de slag met het halen en opwarmen van water voor het wassen na de bevalling, de *comadrona* gaf haar begeleiding en steunde haar in alles. Haar schoonmoeder was ook aanwezig bij de bevalling, maar bemoeide zich er verder niet mee. Omdat *Maria's* moeder ziek is, was deze niet aanwezig bij de bevalling. Voor *Maria* was dit een groot gemis omdat haar moeder voor haar een grote steun is op dit moment. Een half uur later werd *Juan Daniel* geboren. *Maria* is naakt bevallen, dit gaf haar een gevoel van schaamte. Hoewel we volgens haar als vrouwen gelijk zijn, voelde zij zich toch niet prettig op die manier. Toen *Juan Daniel* was geboren heeft haar man als eerste de kinderen wakker gemaakt om te vertellen dat ze een

nieuw broertje erbij hadden. Daarna is hij zo snel mogelijk naar de moeder van *Maria* gelopen om ook daar het goede nieuws te brengen.

Candelaria is in het ziekenhuis in Solola bevallen. Toen ze met *Alejandro* logeerde bij haar schoonouders in een vergelegen *canton*, kreeg *Candelaria* pijnen in haar rug die ze al eerder had gehad. Ze maakte *Alejandro* wakker die haar zei weer te gaan slapen omdat hij dacht dat er niets aan de hand was. Eerder die week had ze precies dezelfde klachten gehad en toen was de baby ook niet gekomen. Dit ging de hele avond op deze manier door totdat *Candelaria* naar de W.C. liep en haar water brak. Vanaf dit moment raakte de bevalling in een stroomversnelling. In alle haast hebben *Alejandro* en *Candelaria* een auto geleend en zijn ze naar het ziekenhuis in Solola gereden. Al in de auto kwam het hoofdje van haar dochter *Daniela* te voorschijn en eenmaal in het ziekenhuis aangekomen beviel *Candelaria* een half uur later. *Candelaria* is alleen bevallen, terwijl ze juist op dit moment steun had gewild van haar omgeving. *Alejandro* mocht er niet bij zijn omdat dit het beleid van het ziekenhuis was, wat voor beide heel moeilijk was. Pas na een halve dag, toen het bezoek was begonnen, kon *Alejandro* zich bij zijn vrouw en dochter voegen.

De bevalling is een gebeurtenis die een vrouw samen met vrouwen doormaakt. In het geval van *Maria* is haar man bezig met voorbereidingen na de bevalling. Bij de bevalling van *Candelaria* mag *Alejandro* niet aanwezig zijn door de regels van het ziekenhuis. De bevalling vindt plaats in de besloten sfeer van vrouwen en/of hulpverleners. Hoewel *Maria* onder vrouwen is tijdens haar bevalling, voelt zij toch schaamte omdat ze niet gewend is om zich helemaal bloot te geven. Het feit dat veel vrouwen hun bevallingservaringen niet met mij wilde delen laat zien dat het een privégebeurtenis is. Te zien is dat vanaf het moment dat de vrouw bevallen is, het nieuws gedeeld mag worden met kinderen en de rest van de sociale omgeving. Vanaf het moment dat de vrouw moeder is, hoeft de zwangerschap niet meer verhuld te worden.

Nazorg

Vanaf het moment dat een vrouw moeder wordt is een omslag te constateren, die duidelijk naar voren komt in de zorg na de bevalling. Vrouwen die thuis bevallen onder begeleiding van een *comadrona* worden geacht de eerste tien dagen na hun zwangerschap in bed te blijven liggen. Om te zorgen dat dit ook praktisch haalbaar is komt er een vrouwelijke hulp, vaak een dochter van de *comadrona* of een familielid zonder kleine kinderen, in huis. Deze hulp kookt deze tien dagen voor de familie, doet de was en zorgt voor de kersverse moeder. Het

belangrijkste voor de vrouw tijdens deze tien dagen is rust en haar sociale cirkel helpt haar mee om deze rust te bewaren. Elke dag komt de *comadrona* langs om te kijken hoe het met de pas bevallen vrouw gaat en om haar een postnatale behandeling in de *temascal* te geven.

“We zitten met zijn drieën in de kleine ruimte voor de temascal. In de ruimte voor de temascal trekken wij alle drie onze kleren uit waarbij de vrouwen goed zorgen dat er niets beneden hun middel te zien is. Het waait verschrikkelijk en de doeken die ons moeten afschermen waaien constant naar boven. Isabela vertelt me dat het pijn doet als ze alleen de temascal ingaat, maar dat het met de comadrona geen pijn doet.

Ik ben de eerste die de temascal in moet gaan, kruip op mijn knieën naar binnen en weet helemaal niet waar ik moet zitten. Isabela volgt snel en begint zich meteen te wassen met de emmer water die de comadrona heeft neergezet. Mij gebiedt ze te gaan liggen omdat ik anders last krijg van mijn hoofd. Als laatste maakt de comadrona haar entree en Isabela gaat op haar handen en knieën zitten. De comadrona gooit water op het vuur waardoor er heel veel stoom vanaf komt. De bladeren die ze eerder bij elkaar heeft gebonden laat ze boven het vuur wapperen. Wanneer het nog heter is dan het al is in de temascal slaat ze Isabela met de warme bladeren op haar rug en haar billen. Daarna blaast de comadrona op haar vagina en masseert ze de rug van Isabela in met een crème met een eucalyptusgeur. Isabela gebiedt me om ook om mijn knieën plaats te nemen zodat de comadrona ook mijn rug onderhanden kan nemen omdat ik haar had verteld dat ik zo'n last van mijn rug had. De comadrona begint ook op mij te slaan met de bladeren wat een heel ontspannend gevoel geeft. Daarna smeert ze een crème met een eucalyptusgeur op mijn rug en masseert ze deze goed in. Daarna gaat Isabela op haar rug liggen en trekt de comadrona met twee rode banden de buik van Isabela bij elkaar. Isabela kreunt het uit van de pijn en als ik haar mijn hand reik knijpt ze daar hard in. Als ik later vraag waarom de comadrona dat doet vertelt ze dat ze op die manier de baarmoeder op de plaats drukt.

In totaal duurt het temascalbezoek ongeveer een kwartier. Als we met zijn drieën omstebeurt naar buiten kruipen slaan we snel een handdoek om ons heen. Tijdens het uitpuffen na het temascalbezoek praten Isabela en de verloskundige veel. De hulp, een tante van Isabela, die tijdelijk bij hen in huis woont komt bij ons zitten met mokken warme atol. Met zijn drieën praten ze in het K'iche, Isabela vertelt dat ze het hebben over hoe het met haar gaat. De verloskundige zit met een ontbloot bovenlijf, ik heb mijn trui aan en een handdoek om mijn middel geslagen, Isabela

probeert zich met haar handdoek en trui warm te houden. Het uitpuffen is een heerlijk fijn moment, van vrouwen onder elkaar. ”

Aan dit *temascal*bezoek is mij één aspect heel erg opgevallen. Buiten de *temascal* dient de vagina bedekt te worden, maar in de *temascal* krijgt deze een speciale behandeling. Het blazen op de vagina is een uiterst seksuele handeling die een link lijkt te leggen met de vagina als seksueel orgaan. Dit bevestigt dat in de privésfeer ruimte is voor erkenning van de relatie tussen zwangerschap, bevallen en seksualiteit. Daarnaast is ook hier weer te zien hoe in de privésfeer vrouwen ruimte hebben om met elkaar te praten en hun lichaam bloot te geven.

De tien dagen rust kunnen ook geïnterpreteerd worden als een vorm van respect. Tijdens de zwangerschap verandert er weinig in de verzorging van het lichaam maar na de bevalling dient een vrouw extra goed voor zichzelf te zorgen. Tijdens deze tien dagen komt tevens het bezoek langs. Deze brengen giften mee die vaak bestaan uit benodigdheden voor de vrouw na haar zwangerschap zoals de sapjes en eieren. Het moederschap wordt beloond. Ook vrouwen die geen gebruik maken van een *comadrona* worden geacht de eerste dagen rustig aan te doen. Zo hielp de schoonmoeder van *Candelaria* haar de eerste dagen door en kwam er een meisje in huis om te wassen.

Samenvattend

Niet alleen het praten over de zwangerschap is niet gebruikelijk, ook het praten over de bevalling komt weinig voor. Hierdoor hebben vooral vrouwen uit de lagere sociaaleconomische klasse weinig tot geen voorkennis over hun eerste bevalling. Niet alleen moeders en zussen, maar ook *comadronas* informeren vrouwen hier niet over. Te zien is dat de bevalling in de besloten sfeer van vrouwen en/of hulpverleners plaatsvindt. Het is een privégebeurtenis waar niet makkelijk over gesproken wordt. Vanaf het moment dat de vrouw bevallen is wordt het nieuws meteen gedeeld met de omgeving. In de nazorg voor vrouwen die onder de zorg van een *comadrona* staan is te zien dat zij tien dagen volledige rust krijgen om te herstellen van de bevalling. Het moederschap wordt op die manier gevierd: tijdens de periode van rust komen familie, kennissen en vrienden langs met giften om deze periode voor de moeder zo aangenaam mogelijk te maken. Het tweede voorbeeld van de *temascal* laat nogmaals zien hoe vrouwen in het privé domein kunnen praten over hun lichaam en tevens hun lichaam kunnen laten zien. De *temascal* is daarmee bij uitstek de plek waar de relatie tussen seksualiteit en moederschap wordt erkend.

7. Betekenissen van moederschap

In Latijns-Amerika is het ideaalbeeld van de vrouw gebaseerd op opvattingen, ideeën en beelden over een goede moeder. In de vorige hoofdstukken heb ik laten zien hoe belangrijk het is voor vrouwen in Chichicastenango om moeder te worden en hoe in het proces vooraf moederschap de relatie tussen moederschap en seksualiteit constant wordt ontkracht. In dit hoofdstuk wil ik ingaan op de betekenissen die de vrouwen zelf geven aan moederschap. Wat is volgens hen de ideale moeder en hoe voldoen zij hier zelf aan? En wat betekent moederschap voor hen in het dagelijks leven? Tenslotte wil ik laten zien hoe in die betekenisgeving naar voren komt dat pas als een vrouw moeder is, zij slaagt als vrouw. Het proces dat daar aan vooraf gaat telt niet mee.

De ideale moeder

Ik zit bij Isabela op bed te kijken hoe ze Jason probeert de borst te geven. Haar man, een jongen nog, ligt tegen haar aan en houdt goed in de gaten wat ik tegen zijn vrouw zeg. Ik vraag aan Isabela wat ze deed tijdens haar zwangerschap en of ze nog geprobeerd heeft haar school af te maken. “Nee, ik was gewoon thuis, ik was bezig met de was, het wassen van de vaat en koken”. Haar man reageert hier meteen op. “Hoe zit dat dan bij jullie? Want als een vrouw hier getrouwd is, hoeft ze niet meer te werken. Een man zorgt voor alles, voor het geld, voor het eten, voor de spullen voor de baby. Een vrouw hoeft hier dus niet te werken.” Ik krijg Jason in mijn handen geduwd en voor de derde keer vandaag wordt me gevraagd wanneer ik dan zelf moeder wil worden, en of ik deze baby niet mee naar huis wil nemen om een beetje te oefenen. Ik bedank vriendelijk.

In Chichicastenango werkt in de ideale situatie de moeder niet. *Estela* geeft aan dat vroeger, in de tijd dat haar moeder voor het eerst moeder werd, moederschap voor vrouwen “*el unico papel*”²¹ was voor vrouwen in Chichicastenango. Zorgen voor hun gezin werd gezien als het doel in hun leven. Tegenwoordig hebben vrouwen meer mogelijkheden en kunnen veel vrouwen naar school en aan het werk. Toch is in Chichicastenango, volgens *Estela*, een goede moeder voor veel mensen een vrouw die het grootste deel van haar tijd met haar kinderen

---

²¹ Vertaling (LR): “het enige te behalen papier”.

doorbrengt. Ook de echtgenoot van *Linda* geeft aan dat de vrouw in huis hoort te werken en dat de man voor het inkomen zorgt. Tegengesteld aan wat haar echtgenoot zegt, gaat *Linda* elke donderdag en zondag de markt om te proberen haar *cortes* te verkopen. Ook *Maria* geeft in eerste instantie aan dat ze niet werkt, maar ze naait wel souvenirs aan huis die een ander voor haar verkoopt. Wel zijn deze vrouwen het grootste deel van hun tijd thuis bij hun kinderen. Van de vrouwen die een opleiding hebben genoten werkt alleen *Candelaria* niet omdat haar man niet wil dat ze werkt. *Alejandro* wil het beste voor zijn dochter *Daniela* en dat kan volgens hem alleen wanneer *Candelaria* voor haar zorgt. De vrouwen die er bewust voor kiezen om toch te werken dragen alsnog de last mee van dit ideaal. Doordat *Estela* een fulltime baan heeft naast de zorg voor haar zoon voelt zij zich heel erg tekort schieten in de opvoeding. Ze is de hele dag aan het werk en daardoor mist ze veel van haar kinderen en kan ze niet alles geven wat ze wil. Ook *Estela*, die net als *Estela* bij het gemeentehuis werkt, geeft aan dat ze voelt dat ze hierin tekortschiet.

Dit tekortschieten in lijfelijke aanwezigheid bij hun gezin leidt er ook toe dat zij een andere invulling geven aan wat zij zien als goed moederschap. Voor *Carmen* en *Estela* is een goede moeder een moeder die liefde en genegenheid aan haar kinderen geeft. Die haar kinderen ondersteunt in wat ze nodig hebben, met haar kinderen communiceert over alles en vertrouwen geeft. Een kind dat met liefde is opgevoed staat later heel anders in het leven dan een kind dat zonder liefde is opgevoed. Een goede moeder is iemand die zich opoffert voor haar kinderen. Ze legt dit later uit met het verhaal dat door de grote armoede veel ouders grote offers brengen om te kunnen geven aan hun kinderen wat ze nodig hebben. Zo ziet zij haar eigen situatie ook. Het zou makkelijker voor haar zijn geweest als ze de hele dag bij haar zoontje zou zijn, maar aan de andere kant moet er wel geld verdient worden. Uiteindelijk gaat het erom dat je hen het best mogelijke kunt geven geeft. *Candelaria* geeft aan dat ze vindt dat een goede moeder veel praat met haar kinderen en er voor zorgt dat ze krijgen wat ze nodig hebben. Belangrijk, zo laat ze mij weten, voor haar is het zeggen van ‘nee’ tegen kinderen. Daarbij moet een moeder hen goed uitleggen waarom ze iets niet mogen. Ze doelt hier voornamelijk op opvoeding en het bijbrengen van bepaalde normen en waarden. *Maria* en *Linda* daarentegen geven op een heel andere manier antwoord op wat een goede moeder is:

“Zeg Maria, vertel eens, wat is voor jou een goede moeder?”, vraag ik *Maria* als we samen buiten zitten te kletsen. Ze heeft net een stoel voor mij neergezet en is zelf op een frisdrankkratje gaan zitten. *“Iemand die niet steelt en anderen mensen niet lastig valt”*, zegt ze kordaat. *“Ja, want je hebt hier heel veel vrouwen die dat wel doen, zo*

kan ik het ook, geld verdienen. Maar dat is niet eerlijk. En een goede moeder moet natuurlijk goed voor haar kinderen zorgen”.

Voor *Linda* is een goede moeder een moeder die haar kinderen niet op straat laat lopen. Een slechte moeder brengt haar kinderen alleen groot en een goede moeder voedt deze ook nog eens op. Moederschap is voor haar een opoffering. Moeders moeten hard werken. Je hebt er die lui zijn, die niet werken maar de hele dag niets doen en hun kinderen lopen er vaak vies bij volgens *Linda*.

Van *señorita* naar *señora*

Wanneer ik aan de vrouwen vraag wat moederschap voor hen betekent antwoorden zij, hoewel in andere woorden, allemaal dat moederschap voor hun een grote verantwoordelijkheid betekent. De vrouw als verantwoordelijk voor de opvoeding van de kinderen snijdt door de klassen heen. Zoals *Linda* dat mooi zei: “*ser madre es una responsabilidad*”.²² *Estela* geeft aan dat wanneer een vrouw moeder wordt, de veranderingen op persoonlijk niveau heel erg groot zijn omdat er een ander persoonkje is dat haar nodig heeft. In de samenleving krijg je volgens haar meer respect omdat je nu zelf ook een familie hebt en dus meer verantwoordelijkheden. Je bent dan echt volwassen. Ze legt me dit later nog een keer uit door te stellen dat de moeder verantwoordelijk is voor de opvoeding van haar kinderen en daarmee tegelijk verantwoordelijk is voor de ontwikkeling van de samenleving. *Estela* is een zelfbewuste vrouw en voor haar is het benoemen van de persoonlijke veranderingen in haar leven heel erg belangrijk. Ook voor *Candelaria* is het benoemen van persoonlijke veranderingen erg belangrijk. We kletsen veel over mijn weekenden van salsadansen in Antigua of naar het strand bij Monterico. Altijd zei ze me, na een verhaal over mannen en dansen. “*Lorena*, wees jij maar blij dat je nog niet zwanger bent, dat je jong bent en nog alles kunt doen wat je wilt. Kijk naar mij, ik kon ook alles doen wat jij hebt gedaan maar ik werd zwanger.” Omdat deze opties voor vrouwen als *Linda*, *Maria*, *Isabela* en *Tomasa* nooit een rol hebben gespeeld benoemen zij dit niet op die manier. Toch loopt er in de verhalen van alle vrouwen een lijn. Moeder worden betekent volwassen worden, het betekent verantwoordelijkheid en het houdt een grote opoffering voor je kinderen in. De veranderingen in het leven van een vrouw vinden vooral plaats ná de geboorte van het kind. In het proces van moeder worden wordt er geen nadruk gelegd op de veranderingen in het leven

---

²² Vertaling (LR): “Moeder zijn is een verantwoordelijkheid.”

en het lichaam. In de periode voorafgaande het ouderschap is een verhulling van het seksuele aspect te zien. Pas als de vrouw moeder is wordt ze voor vol aangezien. *Linda* geeft dit aan door te zeggen dat vrouwen van ‘*señorita*’ een ‘*señora*’ worden, van een meisje worden ze een mevrouw. Graag wil ik eindigen met de woorden van *Estela* die in één zin samenvatten wat ik in deze thesis heb willen beweren. We zaten aan tafel in een restaurant toen ik haar vroeg wat het voor haar nu betekende om moeder zijn. Ze antwoordde me: “*para mi, ser madre es realizar ser mujer*”. Pas als een vrouw moeder *is*, kan zij zich realiseren als vrouw. Er is een omslag te zien van moeder worden naar moeder zijn. Het respect voor de vrouw als moeder komt pas achteraf. Het proces dat eraan vooraf gaat is bij uitstek verbonden aan seksualiteit. Dat wordt niet gevierd. Er is geen aandacht voor, eerder verhulling. Dit beide bevestigd dat moederschap los wordt gezien van seksualiteit en de notie van de a-seksuele moeder geconsolideerd wordt.

Samenvattend

De ideale moeder in Chichicastenango besteedt het grootste deel van haar tijd met haar kinderen en is verantwoordelijk voor de opvoeding van haar kinderen. Waarderingen die aan de ideale moeder worden toegeschreven zijn klassenspecifiek. Vrouwen met een opleiding achten andere competenties belangrijker dan vrouwen zonder opleiding. In de betekenisgeving van hun eigen moederschap komen de ervaringen overeen. Moeders ervaren moederschap als een grote verantwoordelijkheid waarin vrouwen zich opofferen voor hun kinderen en hun gezin. Het is deze verantwoordelijkheid die maakt dat een ze geen meisje meer is maar een vrouw. Pas als een vrouw moeder wordt, en verantwoordelijkheid draagt, verdiend ze het respect in de samenleving. Daarmee is een omslag te zien van het moeder worden naar het moeder zijn. Aan het proces dat vooraf gaat aan moederschap wordt geen aandacht geschonken. Dit proces, dat als geen ander verbonden is met seksualiteit, vereist eerder verhulling. Deze omslag bevestigd hoe moederschap los wordt gekoppeld van seksualiteit en daarmee het idee van de a-seksuele moeder in Chichicastenango wordt ingebed.

8. Conclusie

Zwangerschap en geboorte zijn nooit alleen lichamelijke gebeurtenissen. Antropologen wijzen erop dat zwangerschap en geboorte sociaal gemarkeerde fenomenen zijn waarvan de betekenis wordt geconstrueerd binnen een sociaal-culturele context. In deze thesis heb ik in de lijn van deze antropologische traditie willen nagaan of en op welke wijzen zwangerschap en geboorte sociaal-culturele fenomenen zijn die gemarkeerd worden door gender en seksualiteit. Op basis van mijn literatuuronderzoek concludeerde ik dat moederschap in Latijns-Amerika de ultieme vorm van vrouwelijkheid is. Dit ideaaltypische beeld waarbij vrouwelijkheid onlosmakelijk verbonden is met moederschap, domineert de literatuur over gender in Latijns-Amerika. Deze literatuur baseert zich voornamelijk op onderzoek binnen de Latijns-Amerikaanse Mestiezen cultuur. Mijn onderzoek in Chichicastenango, Guatemala, heeft plaatsgevonden onder de *indígena* bevolking. Bovendien focust veel onderzoek naar de relatie tussen gender en moederschap in Latijns-Amerika zich op de situatie van moeder-zijn, maar niet op het proces dat daaraan vooraf gaat. Daarnaast hangt de betekenis van vrouwelijkheid en seksualiteit ook samen met factoren zoals etniciteit en klasse; een inzicht dat in de meeste literatuur onderbelicht is. Deze thesis heeft laten zien dat moederschap in Guatemala de belangrijkste weg naar vrouwelijkheid is en dat dit al geldt in de fase voordat vrouwen daadwerkelijk moeder zijn. Tijdens het proces dat voorafgaat aan het feitelijk moederschap, worden betekenissen van vrouwelijkheid geconstrueerd, die beïnvloed worden door heersende normen en waarden met betrekking tot seksualiteit. Moeder worden is tevens omgeven door klasse en etnisch specifieke factoren en als zodanig geven ook zij invulling aan vrouwelijkheid. Deze factoren vertalen zich in opleiding en sociaaleconomische positie, die van invloed zijn op de praktijken en ervaringen met betrekking tot zwangerschap en geboorte in Chichicastenango.

In het eerste empirische hoofdstuk heb ik laten zien dat moeder worden in Chichicastenango een vanzelfsprekendheid is. De vraag óf vrouwen moeder willen worden, speelt geen rol. Economische klasse, noch opleiding doet dit beeld veranderen. Moeder worden is het belangrijkste wat een vrouw moet bereiken en de verantwoordelijkheid daarvoor ligt bij de vrouw. Wanneer een vrouw geen kinderen krijgt, wordt nog eens extra bevestigd hoe dominant de norm van de vrouw als moeder is. Het toont aan dat de verantwoordelijkheid voor ouderschap bij haar ligt en dat vrouwen zonder kinderen niet als een echte vrouw worden gezien. Het krijgen van kinderen zegt niet alleen iets over de

culturele betekenis van vrouwelijkheid, maar is ook een proces waarin de machtsrelaties tussen mannen en vrouwen tot uitdrukking komen. Dit heb ik laten zien door niet alleen de keuze van (het moment van) het ouderschap, maar ook van het aantal kinderen in mijn onderzoek te betrekken, .

Binnen de beslissing over het “nemen” van kinderen komen de machtsposities tussen vrouwen en mannen duidelijk naar voren. Moeder worden is voor vrouwen in Chichicastenango het belangrijkste doel in hun leven, maar degene die hierin de beslissing neemt is de man. Vrouwen zonder opleiding gebruiken meestal geen planningsmethoden en vrouwen met opleiding gebruiken die wel. Hoewel zij dus meer stem hebben in wanneer zij kinderen krijgen, weegt ook bij hen de stem van de man zwaarder in de uiteindelijke beslissing over de hoeveelheid van kinderen. Vrijwel alle vrouwen in het onderzoek hadden méér kinderen dan het ideaal aantal dat zij noemden. De verklaring die zij hier allemaal voor gaven was dat hun man meer kinderen wilde.

Hoewel moeder-zijn tot het grootste ideaal behoort, wordt er niet gecommuniceerd over hoe een vrouw dan moeder wordt. Normen en waarden over seksualiteit spelen hierin een grote rol. Seksualiteit gaat vooraf aan een zwangerschap maar hier wordt niet over gesproken. In deze fase van het moeder-worden, worden de eerste stappen gezet in de loskoppeling tussen seksualiteit en moederschap. Het belangrijkste aspect van deze ontkenning in de periode die vooraf gaat aan de zwangerschap is dat er niet over het onderwerp gepraat wordt. Op scholen en in de huiselijke sfeer wordt er niet gepraat over seks en is de seksuele voorlichting minimaal of zelfs volledig afwezig. Dit heeft tot gevolg dat voornamelijk meisjes uit de armste laag van de bevolking in Chichicastenango niet weten wat ze te wachten staat en soms ook niet weten wat de gevolgen zijn van seksueel contact. Hoewel sommigen wel hebben gehoord van voorbehoedsmiddelen worden deze meestal niet gebruikt. Ook organisaties als *CASODI* en het *Centro de Salud* trekken seksualiteit niet uit de taboesfeer wat nog eens bevestigd dat zelfs het praten over seksualiteit een aan normen en regels gebonden geheel is. Het huwelijk is de norm waarbinnen seksualiteit is toegestaan. Toch kan deze ruim worden gedefinieerd; het belangrijkste is dat er getrouwd wordt voordat de zwangerschap zichtbaar is. Op deze zichtbaarheid ga ik in hoofdstuk twee verder in.

In het tweede empirische hoofdstuk heb ik laten zien hoe tijdens de zwangerschap moederschap en seksualiteit verder worden losgekoppeld en zo het beeld van de a-seksuele moeder geconstrueerd wordt. In deze loskoppeling spelen ‘praten’ en ‘zien’ een grote rol en ligt er een constante nadruk op verhulling. Over zwangerschap wordt niet gesproken en het zwangere lichaam wordt verborgen gehouden. Vaak betekent dit dat de zwangere vrouw het

huis nauwelijks verlaat, tenzij met haar man aan haar zijde. Degenen die de regels rondom verhulling sanctioneren, zijn vooral vrouwen die moeder zijn, de zwangere vrouwen zelf, alsmede hun moeders. Vrouwen vertellen niet aan hun kinderen dat ze zwanger zijn. Dit om te voorkomen dat kinderen “verkeerde” ideeën krijgen en hun *mente* wordt opgewekt. Ook tussen volwassenen onderling is zwangerschap niet een gebruikelijk onderwerp om over te praten. Het is niet geaccepteerd, er bestaat schaamte en vrouwen zijn het niet gewend om erover te praten. Niet alleen de sociale omgeving maar ook de medewerkers van medische instellingen en de *comadronas* dragen bij aan het idee dat zwangerschap iets is waar niet over gepraat dient te worden.

Naast praten over het lichaam speelt het zien van het lichaam ook een grote rol. De vrouw wordt geacht haar zwangere lichaam te verhullen in ruime kleding en/of door thuis te blijven. Zwangerschap laat bij uitstek zien dat de vrouw ook een seksueel wezen is, maar het is juist deze seksualiteit die niet gedemonstreerd dient te worden. Deze verhulling op het gebied van praten over de zwangerschap en het laten zien van het lichaam laat zien dat seksualiteit niet gedemonstreerd dient te worden in het openbare leven. In de privésfeer, wanneer vrouwen onder elkaar zijn, wordt deze seksualiteit wel erkend. Er mag gepraat worden over het lichaam en het lichaam mag worden getoond. Het *temascal*bezoek, waar vrouwen zich naar elkaar toe kunnen uiten, laat die scheiding tussen het openbare en het privé domein goed zien. Tijdens de *temascal*bezoeken kunnen vrouwen op een besloten plek met hun *comadrona* over hun zwangerschap praten. Daarbij is ook de *temascal* de enige plek waarin het naakte lichaam in zijn volledigheid kan worden vertoond. In hoofdstuk drie wordt deze scheiding tussen openbaar en privé nogmaals bevestigd.

In het derde empirische hoofdstuk ga ik in op de bevalling en de voorkennis die vrouwen daarover hebben. Ook over de bevalling wordt van te voren niet of nauwelijks gepraat. Vrouwen en meisjes zijn bij hun eerste bevalling niet voorbereid op wat er gaat komen. Dit maakt dat ze hun eerste bevallingen als extra zwaar ervaren. De komst van de baby brengt een omslag in de fase van verhulling teweeg. De kinderen worden ingelicht en het nieuws wordt met de rest van de sociale omgeving gedeeld. In de nazorg voor vrouwen die onder de zorg van een *comadrona* staan is te zien dat zij tien dagen volledige rust krijgen om te herstellen van de bevalling. Het moederschap wordt op die manier gevierd. Tevens komen tijdens die periode familie, kennissen en vrienden langs met giften om deze periode voor de moeder zo aangenaam mogelijk te maken.

In mijn laatste empirische hoofdstuk ga ik in op de betekenissen van moederschap in Chichicastenango. Hoewel deze door de vrouwen uit verschillende sociaaleconomische klasse anders geformuleerd worden is er één gedeelde noemer: verantwoordelijkheid. Vanaf het moment dat een vrouw moeder wordt, heeft ze een grote verantwoordelijkheid. Deze verantwoordelijkheid maakt dat ze in plaats van een meisje, een vrouw is geworden. Tevens brengt deze verantwoordelijkheid respect met zich mee die ook al goed is te zien na de bevalling. Pas als een vrouw moeder is, verdient ze het respect van de gemeenschap.

Geconcludeerd kan worden dat de betekenis van moederschap een omslag kent van het moeder-worden naar het moeder-zijn. Aan het proces dat vooraf gaat aan moederschap, wat bij uitstek verbonden is aan seksualiteit, wordt geen aandacht geschonken. Dit proces vereist eerder verhulling en wordt niet gevierd. Moeder-zijn vereist verantwoordelijkheid en geeft identiteit aan een vrouw die met respect bejegend wordt. Deze omslag bevestigt hoe moederschap los wordt gekoppeld van seksualiteit en dat daarmee het idee van de a-seksuele moeder in Chichicastenango wordt geconsolideerd.

In mijn literatuurstudie heb ik een beeld geschetst van de ideaaltypische vrouw in Latijns-Amerika. Mijn onderzoek bevestigt op een aantal punten mijn eerdere literatuurstudie. In Chichicastenango is seksualiteit alleen toegestaan binnen het huwelijk en wordt er niet naar verwezen in termen van plezier. Daarbij, zoals Ehlers (1991) in haar onderzoek aangaf, weten veel vrouwen vaak weinig tot niets af van seksualiteit en de gevolgen daarvan. Ook in Chichicastenango is moederschap ook de enige manier voor vrouwen om toegang te krijgen tot hun status als vrouw. Vrouwen zonder kinderen bevestigen deze norm, dit laat zien dat, zo ook Chant en Craske de relatie tussen vrouwen en moederschap heel sterk is. Op het punt waarop gender en seksualiteit elkaar kruisen, in de fase van het moeder worden, wordt de relatie tussen moederschap en seksualiteit ontkend. Met mijn thesis heb ik laten zien hoe de a-seksuele moeder, ook benadrukt in de literatuur over gender in Latijns-Amerika, tot stand komt tijdens zwangerschap en geboorte. Op dit punt acht ik mijn onderzoek een aanvulling op de bestaande literatuur over gender en seksualiteit in Latijns-Amerika.

Om mijn thesis af te sluiten, wil ik afronden met de maatschappelijke betekenis van mijn bevindingen. Ik beargumenteerde aan het begin van mijn thesis dat, om moedersterfte terug te dringen, het nodig is om de sociaal-culturele context te begrijpen. Op basis van mijn onderzoek heb ik kunnen vaststellen dat er bij veel vrouwen kennis over zwangerschap en geboorte ontbreekt. Het beste zou zijn wanneer daar normaal over gepraat kan worden, maar doordat het onderwerp zich in de taboesfeer bevindt, is dit niet makkelijk. Mijn onderzoek

heeft laten zien dat er domeinen zijn waar vrouwen wel kennis en ervaringen kunnen delen. Dit domein is de *temascal*. Hulpverleners van buitenaf zouden daarom de *temascal* bezoeken moeten herwaarderen en het gebruik ervan moeten stimuleren omdat juist hier ruimte is om met vrouwen te spreken over hun zwangerschap en naderende bevalling. Omdat medewerkers van medische instellingen en *comadronas* ook uitdragen dat er niet over zwangerschap en geboorte gepraat hoort te worden, ligt er bij hen een belangrijke taak. Het gesprek over zwangerschap en de bevalling zou juist vanuit hen moeten komen zodat vrouwen meer vertrouwen krijgen. Gezondheidscentra en opleidingsprogramma's voor *comadronas* zouden hun personeel kunnen laten inzien hoe belangrijk communicatie is om een zwangerschap en bevalling goed te laten verlopen. Tenslotte ligt er een grote kans bij educatie. Ik heb vastgesteld dat er veel meisjes zijn die, doordat ze niet lang genoeg naar school zijn geweest, niet weten dat seks leidt tot een zwangerschap. Te zien is dat vrouwen met meer educatie beter op de hoogte zijn van hun lichaam. Ik pleit daarom voor een educatieprogramma vanuit de regering die scholen verplicht eerder met seksuele voorlichting te beginnen zodat meisjes én jongens die op een jonge leeftijd school verlaten ook worden voorgelicht.

Literatuurlijst

CIA World Factbook

2009 Homepage: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/gt.html>.

Bezocht op 22-06-2009.

Chant, S. & Craske, N.

2003 *Gender in Latin America*. New Brunswick: Rutgers University Press.

Davis-Floyd, R.E. & Sargent, C.F.

1997 'Introduction. The Anthropology of Birth' In: Davis-Floyd, R.E. & Sargent, C.F. (eds.), *Childbirth and Authoritative Knowledge: a Cross-Cultural Perspective*. Berkeley, CA: University of California Press, pp. 1-51.

Fischer, E.F & Hendrickson, C.

2003 *Tecpán Guatemala. A Modern Maya Town in a Global and Local Context*. Boulder: Westview Press.

Frazier, L.J, Hurtig, J & Montaya, R.

2002 'Introduction. A Desalambar: Unfencing Gender's Place in Research on Latin America. In: Frazier, L.J, Hurtig, J & Montaya, R. (eds.), *Gender's Place: Feminist Anthropologies of Latin America*. New York: Palgrave MacMillan.

Gagnolati, M. & Marini, A

2003 *Health and Poverty in Guatemala*. World Bank.

Jansen, W.

1987 'De Vele Gezichten van Genus. Een Agenda voor Onderzoek naar de Culturele Constructie van Vrouwelijkheid en Mannelijkheid'. In: Margret Brüggmann (red.), *Vrouwen in Opspraak. Vrouwenstudies als Cultuurkritiek*. Nijmegen: SUN, pp. 46-63

Jordan, B.

1983 *Birth in Four Cultures: A Cross-cultural Investigation of Childbirth in Yucatan, Holland Sweden and the United States*. 3th ed. Montreal (etc.): Eden Press.

Lutz, H & Wekker, G.

2001 'Een Hoogvlakte met Koude Winden. De Geschiedenis van het Gender- en Etniciteitsdenken in Nederland'. In: Botman, M, Jouwe, N & Wekker, G, *Caleidoscopische Visies. De ZMV-beweging in Nederland*. Amsterdam: Koninklijk Instituut voor de Tropen, pp 25-51.

Nagel, J.

2003 *Race, Ethnicity, and Sexuality: Intimate Intersections, Forbidden Frontiers*. New York (etc.): Oxford University Press.

Nencel, L.

2007 'Anthropology'. In: Letherby, G & Marchbank, J. (eds.) *Introduction to Gender: Social Science Perspectives*. Harlow: Pearson Education Limited, pp. 92-101.

Melhuus, M.

1996 'Power, Value and Ambiguous Meanings of Gender'. In: Melhuus, M. & Stølen, K.A. (eds.). *Machos, Mistresses, Madonnas: Contesting the Power of Latin American Gender Imagery*. London (etc.): Verso.

Melhuus, M. & Stølen, K.A.

1996 'Introduction'. In: Melhuus, M. & Stølen, K.A. (eds.). *Machos, Mistresses, Madonnas: Contesting the Power of Latin American Gender Imagery*. London (etc.): Verso.

Ministerie van Buitenlandse Zaken – Milleniumdoel 5

2008 Home Page: http://www.minbuza.nl/nl/themas.armoedebestrijding/millennium-ontwikkelingsdoelen/millennium_ontwikkelingsdoel_5.html. Bezocht op 22-06-2009.

Rasch, E.

2008 *Representing Mayas: indigenous authorities and the local politics of identity in Guatemala*. Proefschrift, Universiteit Utrecht.

Sanabria, H.

2007 *The Anthropology of Latin America and the Caribbean*. Boston (etc.): Pearson Education, Inc.

Steenbeek, G. A.

1995 *Vrouwen op de Drempel. Gender en Moraliteit in een Mexicaanse Provinciestad*. Amsterdam: Thela Publishers

Unicef

2006 'At a Glance: Guatemala'

Homepage: http://www.unicef.org/infobycountry/guatemala_statistics.html#47. Bezocht op 22-06-2009.

World Health Organization Statistical Information System

Country: Guatemala

Homepage: <http://www.who.int/countries/gtm/en/>. Bezocht op 22-06-2009.

Bijlage 1: Reflectie op mijn onderzoek

Na het ontbijt zit ik wat rusteloos in mijn kamer. Hoe ga ik het aanpakken? Op de weg naar de w.c. loop ik Don Jordan tegen het lijf die iets tegen me zegt in de trant van, gaan en comadrona. Nog steeds begrijp ik Spaans buiten de context soms niet, maar uiteindelijk begrijp ik eruit dat Don Jordan samen met mij naar een comadrona wil gaan. Even later lopen we samen buiten. Na ongeveer een half uur lopen aan de weg die naar Quiche leidt, slaan we links een zandweg in. De eerste stap in een totaal nieuwe wereld is gezet. (Dagboek LR, 24 februari 2009)

Op 24 februari 2009 was het dan echt zover en begon ik aan mijn avontuur als antropoloog. Na drie jaar in de collegebanken, anekdotes van Geert Mommersteeg en etnografieën van befaamde antropologen mocht ook ik op veldonderzoek. Ik had er van alles over gehoord en gelezen, maar wist nog niet wat ik ervan kon verwachten. Voorbereid op een crisisfase, na drie wittebroodsweken tijdens de talenschool in Quetzaltenango, ging ik toch wel een beetje zenuwachtig het veld in. Uiteindelijk is het me alles meegevallen en heb ik het als heel erg leuk ervaren. Ik ben niet tegen grote problemen aangelopen.

In mijn rol van veldwerker voelde ik me als een vis in het water. Juist het werken in een totaal andere omgeving, zonder familie en vrienden, maakte dat ik helemaal voor de rol van onderzoeker kon gaan. Deze totaal andere omgeving zorgde er ook voor dat me veel meer zaken zijn opgevallen dan als ik hetzelfde onderzoek in Nederland had gedaan. Daarbij heb ik tijdens het onderzoek doen heel veel over mezelf geleerd. Je bent constant bezig met jezelf af te vragen hoe je overkomt op andere mensen zodat zij je in vertrouwen willen nemen. Ik heb geleerd dat ik goed op situaties kan inspringen. Met een open vizier ben ik het veld ingetrokken en door mezelf geen vaste vragen mee te geven voelde ik me heel flexibel.

Het contact met mijn informanten heb ik als heel waardevol ervaren. Hoewel ik natuurlijk ook mijn mindere dagen heb gekend, was het voor mij elke dag een feest om weer bij iemand op bezoek te mogen. In mijn contact met informanten heb ik ook geleerd dat het voor mij heel moeilijk is om afstand te bewaren. *Tomasa* deelde al vanaf onze eerste afspraak samen, hele heftige persoonlijke ervaringen met mij, die ik overigens niet heb opgenomen in deze thesis. Wat ik in deze situatie heel erg moeilijk heb gevonden is om afstand te houden. Ik merkte dat het meisje heel erg aan me hing en ik had het gevoel dat ze me nodig had. Voor mij was dit constant een groot dilemma. Hoe bewaar je in een situatie waarin iemand heel veel van zichzelf laat zien toch afstand. En hoe doe je dit zonder iemand te kwetsen? Nog

steeds weet ik niet precies hoe ik hier mee om moet gaan en voor een volgend onderzoek zou ik hier van te voren meer aandacht aan willen besteden.

Waar ik tevreden over ben is de manier waarop ik van start ben gegaan. Meteen de eerste week heb ik vier vrouwen ontmoet die ik tijdens hun zwangerschap heb kunnen volgen. Voor een volgend onderzoek zou ik beter nadenken over hoe ik mijn onderzoek presenteer. Vaak gaf ik, wanneer ik vrouwen vroeg of ze wilde meewerken aan mijn onderzoek, voorbeelden van vragen die ik wilde stellen. Deze beantwoorden ze dan kort en dan was het voor hen wel weer klaar. Ook in het *Centro de Salud* werd mijn onderzoek in eerste instantie niet goed begrepen.. In het *Centro de Salud* ben ik naar de training van de *comadronas* geweest om daar in contact te komen met andere *comadronas*. Ik kwam aan het eind van de bijeenkomst binnen, toen de directeur me opmerkte en me naar voren riep. Hier ging het helemaal mis. De directeur gaf namelijk aan de *comadronas* een eigen interpretatie van waarom ik er was en wat ik wilde. Hij heeft totaal verkeerd uitgelegd wat ik kwam doen: hij zei dat ik hetzelfde onderzoek als het meisje van vorig jaar (Vera) kwam doen, waarna er een hele discussie onder de *comadronas* losbrak waarom ik wel of niet geholpen moest worden. Sommigen waren bang dat ik hun kennis in Nederland zou verkopen, anderen maakten zich druk dat ik zou flauwvallen in een *temascal* en de meeste zeiden meteen dat de families waar zij hun controles deden het vast niet goed zouden vinden. Toen ik probeerde uit te leggen dat ik geïnteresseerd was in het ontmoeten van zwangere vrouwen kapte de directeur me meteen af. Uiteindelijk is het allemaal goed gekomen en heb ik de *comadrona* van *Linda* ontmoet en heb ik aan een andere *comadrona* waarvan ik wist dat ze in het centrum woonde na de bijeenkomst gevraagd of ik bij haar langs mocht komen. Toch baalde ik er heel erg van dat ik zo voor het blok werd gezet en dat mijn onderzoek helemaal verkeerd werd begrepen door de directeur van het *Centro de Salud* terwijl ik toch van te voren twee uur een gesprek had gevoerd over mijn onderzoek. Wat ik hiervan heb geleerd is dat ik mijn doel van mijn onderzoek nog duidelijker moet maken zodat er echt begrepen word waar ik mee bezig ben.

Volgende keer wil ik ook beter nadenken over de operationalisering van mijn deelvragen. Hoe vertaal ik wat ik wil weten naar de praktijk en waar haal ik de informatie die ik wil hebben vandaan. Ik had moeite met de operationalisering over de sociaal-culturele opvattingen van het vrouwelijk lichaam. Daarvoor heb ik met *CASODI* en de directeur van het *Centro de Salud* gepraat over hoe zij met mensen praten over het thema reproductieve gezondheid. Dit heeft bevestigd dat het onderwerp een taboe was maar hielp me niet verder in hoe ik over dit onderwerp kon praten. Uiteindelijk is gebleken dat door het delen van eigen ervaringen op dit gebied, vrouwen ook hun ervaringen wilden delen.

Mijn veldwerkperiode beschouw ik al een hele leerzame ervaring die ik de rest van mijn leven bij me zal dragen. Ik zie het als een grote aanvulling en mooie afsluiting van mijn bachelorstudie. Met veel plezier krijg ik terug op alle contacten die ik heb opgedaan. De gesprekken waarin ik ook iets over mijn cultuur vertelde wat leidden vaak tot hilariteiten. Speciale herinneringen koester ik aan de dag dat ik mijn peetdochter *Daniela* ging dopen en aan de keer dat ik hutspot ging koken met *Maria* en als een echte Guatelmateekse haar zoon op mijn rug droeg. Het maakte dat ik me deel voelde van hun leven en het gaf me het gevoel dat ik ook iets terug kon doen voor wat zij voor mij hebben gedaan. Ik heb ontzettend genoten van alle speciale momenten met deze bijzondere vrouwen en ben heel dankbaar dat zij mij een kijkje in hun leven hebben gegeven.

Bijlage 2: Resumen en Español

En los decenios pasados los antropólogos han concluido que el nacimiento no es solamente una cosa biológica. Porque el embarazo y el nacimiento son construcciones que están marcados y formados en la arena social, ser madre es un acontecimiento que no se trata solamente de sexo pero también de género y sexualidad. Género y sexualidad están, como el nacimiento, contruidos en el nivel socio-cultural. Yo quiero mostrar que el embarazo y el nacimiento no son solamente fenómenos biológicos, pero que están marcados socialmente y que los significados están contruidos en un contexto socio-cultural que está marcado por género y sexualidad. La maternidad, como muestra la literatura de Latino-America, es la forma final de feminidad. Con esta tesina quiero argumentar que en Guatemala la maternidad también es el camino más importante hacia la feminidad. Por medio de mi investigación en Chichicastenango quiero mostrar que eso no solamente es válido desde el momento que mujeres se convierten en madres, pero ya en la fase antes de ser madre. Hay muchas investigaciones a la relación de género y maternidad en Latino-America dónde el foco está en la situación de la madre, pero no en el proceso que ocurre antes de ser madre. Las prácticas y experiencias alrededor del embarazo y el nacimiento son vehículos de significación también. Género, que es masculino y femenino, también está influido por clase y étnica. Entonces el proceso antes de ser madre se fija en clase y étnica específicamente. Además el proceso se dirige sobre todo a clase y étnica y da una interpretación a feminidad.

El capítulo dos tratará de literatura relevante sobre el embarazo y el nacimiento en la antropología y también voy a tratar los conceptos género, sexualidad e interseccionalidad(?). Luego voy a tratar cómo la investigación a estos conceptos en Latino-America ha pasado hasta ahora. Capítulo tres describe el contexto de esta investigación. Voy a tratar el contexto de Guatemala y la posición de la indígena dentro de la sociedad Guatalmateca. Después explicaré la situación en Chichicastenango y al final voy a introducir las mujeres de mi investigación. En capítulo cuatro muestro cómo las mujeres se preparan para la maternidad, ya antes del embarazo y me fijo en los pasos que tienen una relación con feminidad. En capítulo cinco muestro cómo el embarazo está marcado por género y sexualidad y por eso es una fase especial en que feminidad está contruido. En capítulo cinco hablo sobre el conocimiento previo sobre dar a luz, el nacimiento y el tratamiento después del nacimiento. Voy a mostrar cómo la relación entre sexualidad y maternidad está negado, sólo hasta el parto y con el parto. En capítulo siete voy a terminar con las significaciones que mujeres dan a

maternidad. Voy a mostrar cómo esta forma de dar significación muestra que solamente cuándo la madre ya es madre, es una mujer.